1974 / RUGSĖJIS - SEPTEMBER Nr. 8(62) $0.75

Mr.H.Zemelis
1121 Oak Ave.,
Evanston,Ill. 60202

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

ANTIKOMUNIZMO IR ANTISEMITIZMO

UŽUOJAUTA ŽMOGŽUDŽIAMS

Nedaug kas iki praeito karo pabaigos žinojo, kad Rūdininkų girioje, į pietus nuo Vilniaus, nuo seno yra lietuviškas Pirčiupio kaimas. Nelepino gyvenimas šio Dzūkijos kaimo gyventojų: smėlėti laukai, lenkų okupacija, rusai, vokiečiai, karas. .

1944 metų birželio 3 dieną, nacių SS politinės policijos 16 - tojo pulko kareiviai šiame kaime nužudė 119 žmonių. Buvo nužudyti visi tuomet kaime buvę žmonės: beginkliai žemdirbiai, vyrai, moterys, vaikai, seniai ir kūdikiai. . .

Negalvojau, kad apie šį žiaurų įvykį būtų galima rašyti šaltai ir abejingai, be jausmo, gailesčio ir užuojautos šios didelės tragedijos aukoms.

Straipsnio apie Pirčiupį, kuriame nebūtų nei krislo užuojautos, dar neteko skaityti. Tačiau — laisvoje išeivijos spaudoje perskaičiau straipsnį, kuriame užuojautos tesusilaukė tik šio kaimo žmonių žudikai. Kad jie per žiauriai nubausti. Ir kad dėl Pirčiupio žudynių kalti. . .žydai bolševikai.

Nekaltus žmones hitlerininkai žudė ne vien tik Pirčiupyje. Ir ne vien tik lietuviai buvo žudomi. Jei hitlerininkų nužudytus lietuvius skaičiuojame tik šimtais ar tūkstančiais, tai žydų Hitlerio įsakymu buvo išžudyta apie 6 milijonus. Todėl reikia tikrai nemažo akiplėšiškumo už hitlerininkų įvykdytas žmogžudystes apkaltinti. . .žydus.

KĄ RAŠO „TĖVIŠKĖS ŽIBURIAI"

„Pavergtoje Lietuvoje dažnai paminima tragedija Pirčiupių kaimo, kur buvo nužudyta 119 nekaltų žmonių. Gerai, kad ši tragedija vis plačiau aprašoma, pasiremiant net oficialiais teismo dokumentais. Jei anksčiau komunistai rašydavo, kad tik vokiečiai yra kalti dėl šios tragedijos, tai dabar jau ir oficialiuose dokumentuose nurodo, jog ir komunistai prisidėjo prie šios tragedijos" — rašo *Tėviškės Žiburiuose* 1974.VII.25, nežinomas žmogus J. Valdaikio slapyvarde.

Šitoje vietoje galima būtų stabtelėti, šaltai, išsamiai ir mandagiai (kaip ir pridera išauklėtiems žmonėms) išnagrinėti šias J. Valdaikio mintis ir tęsti toliau savo pažintį su šiuo daugeliu požiūriu nekasdienišku straipsniu.

Galimas, žinoma, ir kitoks priėjimo būdas. Galima, pavyzdžiui, po pirmos citatos pažiūrėti, o kokias gi išvadas autorius siūlo šio ilgoko straipsnio apie Pirčiupio žudynes pabaigoje.

Pradėkime nuo pabaigos. Nacių esesininkų įvykdytos žudynės Pirčiupyje davė progos J. Valdaikiui išpyškinti straipsnį apie tai, kad žydai žudė lietuvius Lietuvoje, kad žydai deportavo lietuvius į Sibirą, kad ir Sibire lietuvius žudė žydai, ir kad, žudydami lietuvius, žydai valgė Lietuvos duoną. Net ir Sibire!

O ir dėl Pirčiupio skerdynių J. Valdaikiui kaltas. . .žydas Zimanas.

Na, o kiek tai liečia nacius, tai veltui ieškotum J. Valdaikio straipsnyje piktesnio žodelio jų adresu. Priešingai, jis jaudinasi, kad vokiečių kariai, dalyvavę šios tragedijos veiksmuose, buvo per žiauriai nubausti!

Tai va, kokios moralinės akrobatikos galima išmokyti savo sąžinę. Be abejo, šis straipsnis nėra pirmas išeivijos spaudoje, kuriame randame ir antisemitizmo ir simpatijų naciams. J. Valdaikiui, betgi, galime būti dėkingi už tai, kad savo atviru, neslepiamu, neužmaskuotu ir nedviprasmišku antisemitizmu ir atvira simpatija nacių žudikams, jis mums suteikė progos pastatyti prieš veidrodį ir mūsų pačių sąžinę.

Grįžkime, todėl, prie pirmosios J. Valdaikio citatos ir pažiūrėkime, kiek joje yra netiesos. O jos čia netrūksta. Dvi neteisybės dargi viename sakinyje („jei anksčiau komunistai rašydavo kad. . ., tai dabar jau. . .").

— „1944.VI.3 Rūdininkų girios partizanai prie P(irčiupio) apšaudė hitlerininkų automašinas. Keli hitlerininkai buvo nukauti" — rašoma Mažojoje tarybinėje lietuviškoje enciklopedijoje, II tome, 859 puslapyje. Taip bolševikai rašė 1968 metais, taip jie rašo ir šiais metais *Švyturio* žurnale, taip jie rašė ir anksčiau. O Valdaikis mums teigia, kad anksčiau jie rašė kitaip. Lygiai tokia pat netiesa yra ir Valdaikio teiginys, jog dabar komunistai nurodo, kad jie prisidėjo prie šios tragedijos. Dėl Pirčiupio žudynių komunistai neprisiima nei krislelio kaltės, nei šių metų *Švyturio* 10 numeryje, kurį cituoja Valdaikis, nei niekur kitur. Ir nėra reikalo jiems čia nei krislelio kaltės prisiimti, nes kaltininkai šiuo atveju aiškūs.

Bolševikus, žinoma, reikia kaltinti už jų įvykdytas žmogžudystes, ypač Stalino teroro laikais. Tačiau — kokia prasmė versti bolševikams kaltę už nacių nusikaltimus. Iš vyresniųjų tuo niekas nepatikės, o jaunesnieji, kurie bolševizmą pažįsta tik iš spaudos ir tėvų pasakojimų, dargi suabejos: nejaugi bolševikai buvo tokie angelai, kad jie patys vieni nieko blogo mums nėra padarę, kad net antikomunistinei propagandai medžiagos prieš bolševikus tenka ieškoti ne bolševikų, bet nacių nusikaltimuose?

Mums gi įdomus truputi kitoks klausimas. Būtent, — kas Valdaikiui įpiršo šitą kvailybę (už beginklių nekaltų vyrų, moterų ir vaikų žudymą kaltinti ne žmogžudžius, bet tų žmogžudžių priešininkus). Pasirodo, jog tokią mintį Valdaikiui pakišo patys (jo žodžiais tariant) „tragedijos vykdytojai". Cituojame:

— Tame teisme vienas tos tragedijos vykdytojų Richard Dabelstein sako: „1944 m. birželio mėnesį Trakų - Eišiškių rajone vykusios operacijos priežastis buvo ta , kad partizanai užpuolė vieną mūsų bataliono sunkvežimį ir nužudė juo važiavusius 13 mūsų bataliono karių. . ."

SS policininkai nekaltų žmonių žudynėmis pagarsėjo visoje Europoje, ir ten, kur gyventojai jiems priešinosi, ir ten, kur nesipriešino. Nenuostabu, kad teisme atsidurę sužvėrėję nusikaltėliai bando kaip nors savo kailį gelbėti ir įrodinėti nusikaltimo „priežastis". Nuostabu, kad iš savo tautiečių išeivijoje užuojautos net po 30 metų susilaukia ne nužudytieji Pirčiupio gyventojai, bet — jų žudikai. Štai ką rašo Valdaikis: „To karo metu panašus įvykis buvo ir Italijoje, bet italai tų vokiečių karių, kurie vykdė nekaltų žmonių egzekucijas, nenužudė, o tik nubaudė ilgesnėmis kalėjimo bausmėmis. Italijos teismas nebuvo sudarytas iš komunistinių teisėjų."

Taigi! Valdaikio straipsnyje netrūksta nieko: nei antikomunizmo, nei simpatijų naciams, nei gan nesąžiningos akrobatikos su morale. Tik vieną dalyką Valdaikis pamiršo. Pamiršo jis Pirčiupyje nužudytus savo tautiečius. Nes apie juos straipsnyje nei žodžio. Lyg tai Pirčiupyje naciai būtų žudę ne žmones, bet daiktus. Beverčius daiktus, apie kuriuos nėra ko kalbėti. Ir Pirčiupio pavadinimas Valdaikiui reikalingas tik tam, kad gautų progos pareikšti savo užuojautą naciams ir paleisti šlykščią antisemitizmo tiradą.

ANTISEMITIZMAS

„Buvo plačiai kalbama, kad tiems partizanams, kurie Pirčiupių rajone nušovė 13 vokiečių karių, vadovavo Lietuvos žydas G. Zimanas, kuris ir dabar pavergtoje Lietuvoje turi gerą tarnybą ir dėl Pirčiupių tragedijos nesisieloja" — rašo toliau Valdaikis.

Nėra, žinoma, jokios prasmės aiškintis ar Zimanas dėl Pirčiupių žudynių sielojasi daugiau už Valdaikį (mažiau sielotis nebeįmanoma). Valdaikiui Zimanas buvo reikalingas vien todėl, kad jis žydas. Tuo pačiu atsikvėpimu Valdaikis ir

(*tęsinys 2 psl.*)

turinyje

LIETUVIŠKAS ŽODIS BELGIJOJE IR IZRAELYJE

Belgijoje gyvenantis Eduardas Cinzas išleidžia savo naują knygą. Ta proga pasikalbėjime su rašytoju paliečiami įvairūs literatūriniai klausimai.

Prieš porą metų iš Lietuvos į Izraelį emigravęs Icchokas Meras yra gerai žinomas ir Lietuvoje ir už jos ribų. Siūlome su juo išsamiau susipažinti ir išeivijos skaitytojams.

MOKSLO VEIKALO PRETENZIJA IR NESĖKMĖS

Lietuvių Fondo finansuojamos daugiatomės Lietuvių literatūros istorijos pirmas tomas parodė, jog rimtam veikalui parašyti neužtenka vien patriotizmo ir gerų norų.

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA
SKILTYS, LAIŠKAI, KRITIKA

UŽUOJAUTA. . .

(*atkelta iš 1 psl.*)

paleidžia savo antisemitinės demagogijos tiradą:

„1941 m. birželio 14 - 15 dienomis, kai iš Lietuvos į Sibirą buvo deportuojama apie 35.000 nekaltų žmonių, deportacijos gengėms daugiausia vadovavo žydai. Vieni raudonarmiečiai tų deportacijų vykdyti negalėjo, nes jie nemokėjo lietuvių kalbos, nežinojo kaimų ar vienkiemių pavadinimų bei geografijos ir nepažino deportacijai numatytų žmonių. Tai gerai žinojo vietos žydai, kurie kaip pirkliai važinėdavo po kaimus ir pažinojo kiekvieną ūkininką. Lietuvos komunistų kurie vadovavo deportacinėms gengėms, buvo labai mažai, nes lietuvių komunistų partijos narių iš viso tada tebuvo apie 500, kai deportacinių gengių galėjo būti per 2.000. Lietuviai komunistai turėjo ir kitų pareigų: valsčių vykdomųjų komitetų pirmininkų ir kitas pareigas, o padorūs lietuviai komunistams netalkino. Deportuotųjų į Sibirą lietuvių 95% buvo sunaikinti."

Prieš pradėdami aiškintis, kiek šioje tiradoje tiesos, ir kiek melo, galime pastebėti, jog vien lietuviškai temokančiam skaitytojui šioji citata iš vis nesuprantama. Mūsų gerbiamam antisemitui čia atrodo susimaišė lietuvių ir anglų kalbos (žodžio „gengė" lietuvių kalboje nėra. Anglų kalbos žodis „gang" lietuviškai būtų „gauja"). Tačiau ne vien tik kalbas čia sumaišė. Viskas čia beviltiškai sumaišyta.

Tiesa, kad 1941 m. birželio 14 - 15 dienomis iš Lietuvos buvo masiniai vežami žmonės. Tačiau — deportacijas vykdė ne raudonarmiečiai, o NKVD. Tiesa, kad lietuvių komunistų tuo metu buvo labai mažai (mažiau, negu žydų). Tačiau, jų buvo daugiau (kelis kartus daugiau) negu 500. Tiesa, kad deportacijų vykdytojų tarpe buvo ir žydų. Netiesa, kad jų buvo dauguma. Tačiau, ne čia reikalo esmė. Deportuojamųjų tarpe taip pat buvo ne vien lietuviai. Buvo jų tarpe ir žydų — velniškai neparankus faktas Valdaikio antisemitizmui. Užtai Valdaikis jį ir nutyli. Deportacijas vykdė įvairių tautybių enkavedistai, bet Valdaikis kaltina tik žydus! Bet ir to dar negana. Šitaip „įrodęs", kad žydai žudė lietuvius, Valdaikis tuoj pat randa reikalo „įrodinėti", kad lietuviai žydų nežudė. O tie jo „įrodymai" stačiai apstulbiną:

„Kartais žydai sako, kad lietuviai žudė jų žmones. Lietuviai į Izraelį nebuvo įžengę ir žydų nežudė, kaip daro arabai. Betgi žydai Lietuvoje (ir deportacijomis Sibire) žudė lietuvius, nors ir valgė Lietuvos duoną."

Atvirai šnekant, tai aš iki šiol buvau gan skeptiškas kaltinimams, kad lietuvių išeivijoje yra žydų žudikų. O dabar iš galvos sunku išstumti nemalonų klausimą: kažin, ką veikė Lietuvoje nacių okupacijos metais Valdaikio slapyvardės savininkas? Kažin, ar nebuvo jis „į Izraelį įžengęs"? Kitaip sunku įsivaizduoti, kodėl dabar, po 30 metų, reikia vėl pradėt kartot senas, nuvalkiotas nacių tiradas apie tai, kokie tie žydai blogi, kiek jie žmonėms bėdų pridarė, kad net ir Pirčiupyje vargšai eseninkai beginklius vaikus ir moteris žudė tik todėl, kad taip daryti juos privertė. . .žydas Zimanas. Ir kaip žiauriai tie vargšeliai esesininkai vėliau buvo nubausti. Ir vis dėl tų žydų!

Blogų žmonių yra kiekvienoje tautoje. 1940 - 41 metais lietuviams teko pažinti nemažai blogų žydų. Dėl to betgi nekalti visi žydai, nei jų dauguma. O 1941 - 43 m. žydams Lietuvoje taip pat teko pažinti daug blogų lietuvių. Ir dėl to negalima kaltinti visos lietuvių tautos. Lygiai kaip ir dėl Valdaikio simpatijų naciams bei šlykštaus antisemitizmo negalima kaltinti visos lietuvių išeivijos.

Gerai, kad *Tėviškės Žiburiai* išspausdino šį straipsnį. Dabar žinosime, kad ir tokių žmonių yra mūsų tarpe. Užtai aš ir esu už spaudos laisvę ir laisvą spaudą.

O vis dėlto įdomu, ką galvojo *Tėviškės Žiburių* redaktoriai, spausdindami t o k į straipsnį be jokio prierašėlio, be jokio atsiribojimo, be jokios pastabos.

Z. V. Rekašius

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annually in the U.S., $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. Second class postage paid at Chicago, Ill. • Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, L. Mockūnas, G. Procuta, Z. Rekašius, dr. T. Remeikis, dr. E. Vaišnienė, H. Žemelis; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis • Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai • Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

PASAKIŠKOS LOGIKOS

ANTIKOMENTARAI

1. „Smagu dairytis Lietuvoje, nebūnant Lietuvoje. O kam būti, kam mokėti pasakiškas kainas už trečiaeilius viešbučius ir žalibarščius su kukuliais, jei Lietuvos vaizdą susidarai bevartydamas tenykščią spaudą" — rašo Pr. Visvydas *Drauge* (1974,IX.7).

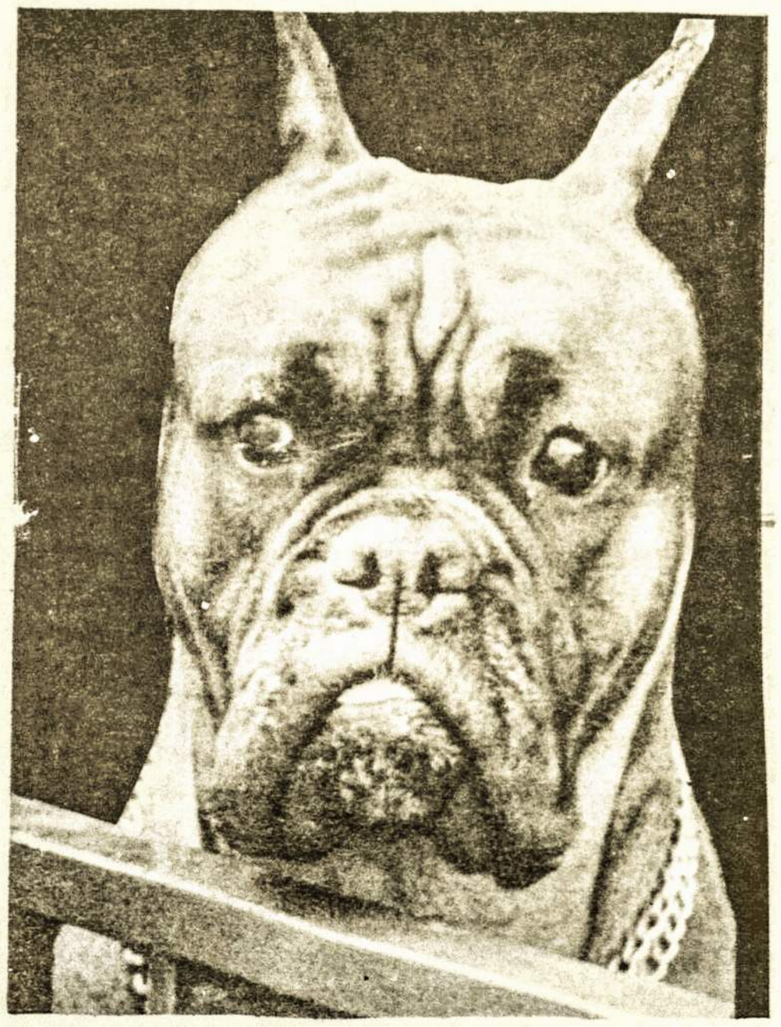

Drausmės sargyboje

Iš visų „pažangių" aiškinimų, kodėl į Lietuvą keliones uždraudė iki penkių dienų, Visvydo tur būt pats „pažangiausias". Atseit, kad nereikėtų mokėti tokių pasakiškų kainų trečiaeiliuose viešbučiuose. . . Pagal Vilniaus komisarus — užtenka penkių dienų. O pagal Visvydą — nei tų penkių nereikia.

2. Chuliganizmo komunistai taip ir nepajėgia išrauti (. . .) Štai — skambteli telefonas, žmogus pakelia ragelį, o iš kito galo balsas sako: „Na ir kiaulė tu". (Visvydas, op. cit.).

Pasirodo, kad telefonų Lietuvoje vis dėlto yra. Ir jie veikia! Rodos, kad anksčiau *Draugas* kitaip apie Lietuvos telefonus rašydavo. . .

Na, — kad Visvydą kiaule išvadino, tai tikrai kiaulės. Amerikiečiai mandagesni. Čia pakėlęs telefono ragelį kiaulių neišgirsti. . . Kiaulėmis čia tik policininkus vadina.

3. „Kelių posūkiuose įvyksta daug nelaimių, nes nėra perspėjimo ženklų" — rašo Visvydas (op. cit.). Mat, naujutėlaitė mašina, iš Vilniaus į Paberžę, skėlė į medį.

Amerikoje tokių dalykų nepasitaiko. Įspėjamieji ženklai čia yra ant kiekvieno kampo. Ir todėl Amerikos istorijoje dar nebuvo tokio atsitikimo, kad medis nepasitrauktų iš kelio naujam automobiliui.

4. „Vilniuje prigijo nauja tradicija. Po santuokos jaunavedžiai tuščius šampano stiklus mėto nuo Gedimino kalno, o giminaičiai (ekonominiais ar sanitariniais sumetimais) viską surenka" — rašo Visvydas (op. cit.).

Keistos turtingų žmonių tradicijos. Čia, pas mus, Teksase vargstantis jaunimėlis neturi iš ko nusipirkti šampano. Todėl iš bokšto mėto kulkas. O lavonus surenka giminės ir policininkai. Taip pat tur būt ekonominiais ar sanitariniais sumetimais. . .

5. „Atostogautojai Nemuno pakrantėje pasistatytus automobilius apdengia paklodėmis" — (op. cit.).

Cover - up, pasirodo, egzistuoja ne tik prie Watergate, bet ir prie Nemuno.

6. Pykteli Visvydas ant Lietuvoje gyvenančio rašytojo L. Kiauleikio, kurio kūryboje beveik vien tik nelietuviški žodžiai: tralai, skvalai, kubrikai, triumai, liukai, locmanai, krancas, svancai, traleriai, kajutkompanijos, dreifai, kambūzai, šturvalai, škafutai, ziudvestai, nordai, kepai, reisai, aizbergai. Lietuviški Kiauleikio kūryboje dar tebėra oras (dar vis oru vadinamas) ir atvėsusi arbata (kaip sena pana).

Kokia graži patriotizmo idilė: lietuvis anti - rašytojas nuo Ramiojo vandenyno krantų jaudinasi, kad su Lietuvoje gyvenančiu rašytoju beveik nebegalima susišnekėt lietuviškai.

O gal ir be reikalo mes čia jaudinamės. Kiauleikis lietuviškai tur būt išmoks greičiau, negu mes antikomentarus į antipastabas išsiversime. . .

7. „Įdomu, kad kogelmogelį žmonės plaka kaip ir anksčiau. Ypač jaunimas mėgsta tuo kogelmogeliniu plakimu išreikšti savo protestą ir tuo pačiu nostalgiją buvusiai Nepriklausomybei" — rašo autorius tame pačiame „opuse".

Nepriklausomybė (dargi iš didžiosios raidės) pasirodo reikalinga visiems. Net ir tiems, kurie tik kogelmogelį iš jos išplakt tesugeba.

Rašydamas apie nepriklausomybę ne vien tik stalinistas Žiugžda „iš didelio rašto išėjo iš krašto".

NIXONO KARJEROS GALAS IR LIETUVIAI

Dauguma išeivijos lietuvių savo politinę veiklą JAV - bėse yra surišę su respublikonų partija. Ne dėl respublikonų partijos principų ar patrauklios jų programos, bet iš įsitikinimo, jog respublikonų partija ir iš jos tarpo išrinktieji prezidentai yra žymiai palankesni Lietuvos laisvės bylai. Tas „surespublikonėjimas" ypač padidėjo po prez. Rooselvelto valdymo metų, kada, po garsiosios Jaltos konferencijos buvo padalinta Europa.

Tačiau toks susirišimas su viena partija, atrodo, buvo klaidingas ir neatnešė jokių apčiuopiamai naudingų rezultatų. Priešingai, labai dažnai pasirinktieji partneriai mus apvylė, disorientavo ir nustumė į kraštutinius sparnus vien dėl to, kad mes patys daugumoje gyvename nerealiame politinių svajonių pasaulyje.

Toks susirišimas vien tik su respublikonų partija (ar vien tik su demokratų partija) ir įsitikinimas, kad tik jie vieni ir tik iš jų tarpo prezidentai atneš kažkokių stebūklų Lietuvos bylai — nebuvo grįstas praktiškais JAV vykdomos politikos faktais. Mes gyvename iliuzijų pasaulyje, gi JAV politikai vadovaujasi šaltais apskaičiavimais ir savo interesų puoselėjimu. Mes tikėjome į politinę gražbylystę, kuri prasidėdavo prieš rinkimus ir baigdavosi tuoj pat po rinkimų.

Ši neįvykdomų pažadų gražbylystė prašėsi aiškios išvados, kad ne partijos, o tik įtakingi asmenys ir mūsų pačių sugebėjimas paveikti viešąją opiniją būtų žymiai patikimesni santarvininkai Lietuvos reikalo kėlime.

Bene daugiausia vilčių, pasitikėjimo ir konkrečių rezultatų buvo laukta iš paskutiniosios Nixono administracijos. Ypač iš buvusio prezidento Nixono, kuris ir savo politinę karjerą pradėjo garsios A. Hiss bylos metu. Retas kongresmanas ar senatorius turėjo susidaręs tokią pastovią antikomunistinę reputaciją apie Sovietų Rusijos ekspansinės politikos supratimą, kaip Nixonas. Todėl jam tapus prezidentu dar labiau sustiprėjo mūsų lūkesčiai ir pasitikėjimas respublikonų partija.

Ir štai, kaip perkūnas iš giedro dangaus, prasidėjo vienas po kito smūgiai. Nixonas pradėjo naują politinį kursą — užbaigti šaltąjį karą ir pradėti dialogą su Kinija ir Sovietų Rusija. Tas realus politinis kursas Nixono prestižą pakėlė, o tuo pačiu metu ir prasidėjo jo karjeros galas, kai paaiškėjo taip vadinama Watergate afera.

Kaip šį „smūgį" priėmė išeivija ir jos spauda? Tylėjimu, slapta neapykanta ir visišku nesiorientavimu įvykių grandinėje. Spauda, kurios pagrindinis uždavinys — teisingai informuoti skaitytojus, vieton skelbusi faktus, rašė apie visokius nepamatuotus šmeižtus ir sąmoningą liberalų ir JAV spaudos bei televizijos sąmokslą prieš prezidentą.

Kai kurie laikraščiai net bandė įtaigoti, kad bet kokia valdžios kritika ar kalbėjimas prieš prezidentą yra beveik lygus krašto išdavimui. Ir net po to, kai pats prezidentas prisipažino slėpęs savo dalyvavimą Watergate aferoje ir atsistatydino — mūsų spauda, vieton iškėlusi to istorinio įvykio eigą, faktus, konstitucinės krizės padarinius bei JAV demokratinės sistemos stiprumą — pasitenkino smulkiom ir, kaip įprasta, apdailintom žinutėm apie Nixono karjeros galą, pakartodama tuos pačius argumentus, girdi, Nixono priešai, o ypač spauda ir televizija, išpūsdama reikalą, privertė prezidentą atsistatydinti.

Įdomus sutapimas. Kai visa vakarų Europos

SPAUDA IŠEIVIJOJE IR

IŠEIVIJA SPAUDOS VEIDRODYJE

spauda, komentuodama Nixono atsistatydinimą, pripažino šioje konstitucinėje krizėje demokratijos stiprumą ir JAV spaudos bei televizijos teigiamą vaidmenį — sovietai, po ilgos tylos, priėjo panašios išvados kaip ir mūsų išeivijos spauda. Per Maskvos televiziją Tasso žinių agentūros vedėjas L. Zamiatinas aiškino žiūrovams, kad tas visas Watergate bylos išpūtimas yra grynai JAV spaudos ir televizijos darbas. Girdi, savo politinių tikslų siekdami jie amerikiečiams „išplovė smegenis".

Sovietų spaudos praktikuojamas nuolatinis savo piliečių mulkinimas ir faktų slėpimas turi kitą tikslą, bet mūsų pačių reakcija, o ypač spaudos laikysena dar kartą parodė, ką mes šiose apžvalgose jau nuo seniau kartojame — mes dar nesuprantame JAV demokratinės sistemos, jos konstitucijos garantuotų teisių bei laisvių ir laisvos spaudos uždavinių.

Ir, atrodo, nenorime suprasti. Užtat bemaž kiekvienas Amerikos gyvenimo politinis įvykis mūsų spaudos veidrodyje ir yra toks nugrimuotas, iškreiptas ir neteisingas.

VANAGAITIS PAKRIKŠTYTAS MARGAUDU

Tokį įdomų pastebėjimą randame *Dirvoje*, (Nr. 54, 1974.VII.24), kur rašoma apie Balzeko kultūros muziejaus leidžiamą informacinį biuletenį anglų kalba:

„Mrs. Olis brother-in-law, Mr. MARGAUDAS, was involves in Lithuanian radio programming in Chicago for over forty years."

Kadangi čia rašoma apie p. Verną Olienę, reikia manyti, kad galvoja turimas jos sesers vyras Antanas Vanagaitis. Rasit, jį ir galima vadinti „Mr. Margutis" dėl jo įsteigtos Margučio ‚imperijos', bet kaip jis buvo paverstas misteriu ‚Margudu', lieka neaišku.

Šioji angliška citata yra paimta iš BALZEKAS MUSEUM OF LITHUANIAN CULTURE biuletenio MUSEUM REVIEW 37 Nr. Žinia, pats faktas kad taip greitai pamirštamos pavardės kalba už tokio muziejaus reikalingumą. Iš kitos pusės jis sukelia abejonių kam pasitarnauja tokios rūšies biuleteniu.

Tame pačiame leidinyje kažkokia Judi Barone pradeda seriją straipsnių artėjančios JAV 200 metų sukakties proga. Neaišku, kam jie rašomi: lietuviams ar amerikiečiams. Abejais tačiau gali tik nusivilti. Pavyzdžiui, rašydama apie Vietnamo tragediją, ji tik kartoja komunistinės ‚taikos propagandos šūkius, nors ir sakosi stebėjusi „6 and 10 p.m. news programs". Iš lietuvių kultūros reprezentanto lauktinas didesnis įžvalumas. Už tat atrodo, kad autorė yra daugiau vietinės kultūros produktas, kuris vienoje vietoje pasidarė visai neblogą išvadą: „The policy in Europe for an American is keep your mouth shut as much as possible". Kažin ar nebūtų pravartu ir namie laikytis tos pačios taisyklės. VM

Iš tos citatos aišku tik viena. Būtent — šio angliško biuletenio redaktoriai lietuviškos kultūros pertekliumi nepasižymi.

LIETUVAITĖS IR BIKINI

Al. Gimantas straipsnyje „Mada dėl mados" (*Tėviškės Žiburiai*, Nr. 31, 1974.VIII.1), griežtai pasisako prieš naujus maudymosi kostiumus, ypač „bikini" ir „string".

Jis taip samprotauja:

Su visa besikeičiančia laiko, įsitikinimų ir dirbtinės manieros dvasia keičiasi ir maudymosi aprangos mados. Tai liečia vyriškąją ir dar daugiau moteriškąją lytį. Tur būt niekas nepakaltins šio autoriaus užkietėjusiu konservatizmu, gal net priešingai, bet negaliu tylėti, kai ir lietuviškąją visuomenę, jos jaunimą, jau spėjo pasiekti tos naujosios mados, kai jau iš tų visų „bikini" — dviejų dalių kostiumėlių, kurie vis jau šiek tiek pridengdavo, liko tik dar naujesnis ir modernesnis „string". Tai plonomis virvutėmis parišti 4 maži medžiagos lopinėliai. Pasidairykite, gerbiamieji, lietuvių mėgstamuose paplūdimiuose ir kas savaitgalį vis daugiau matysite naujosios mados gerbėjų, saulės garbintojų. Dalykai, kaip gėdos jausmas, kuklumas, tapo per tvorą išmesti. Įdomu, kad tėveliai tur būt toleruoja tuos savo jaunuolių apsirengimo (ar nusirengimo?) metodus, gal manydami, kad jų prieauglis neturėtų atsilikti nuo kitų panašaus amžiaus „herojų". Aišku, yra atvejų, kur tėtušiai neteko bet kokio autoriteto jaunųjų akyse ir yra visai rezignavę „šventos ramybės" naudai.

Tai buvo kalba apie merginų apdarus. Yra problemų ir su vyrukų maudymosi apranga. Jau ir tos maudymosi kelnaitės turi vis mažiau medžiagos ir yra pasiūtos labai aptemptai. Tai toleruojama, lyg nematoma, lyg nepastebima, lyg ir nenorima kištis į svetimus, „manęs neliečiančius" reikalus.

Išeitų, kad lietuvaitės ir lietuviai turėtų dėvėti kažkokius skirtingus maudymosi kostiumus. Mada, lieka mada ir niekas šiandien nedėvės tų kostiumų kurie buvo madoje prieš 40 ar 50 metų. Ir tai tinka ne tik maudymosi kostiumams. . .

IŠEIVIJOS PROKURORAI

Ginčai dėl Bendruomenės tebesitęsia, ypač Čikagoje, kur, kaip žinome, yra įvykęs net „skilimas". Todėl suprantama, jog oficialiame B - nės leidinyje *Pasaylio lietuvyje* (Nr. 6) B - nės pareigūnai pasisako prieš „tautinės drausmės" šūkautojus, kurie bando šmeižtais diskredituoti B - nės veiklą.

PLB pirmininkas Br. Nainys, tarp kitko, taip rašo:

Dabar kai kurie žmonės ar net grupės, savo nutarimais apšaukę „bendradarbiais su okupantu", siekia išstumti Lietuvių Bendruomenės valdybų narius, švietimą tvarkančius pareigūnus, o kartais net atskirų mokyklų vedėjus bei mokytojus. Įrodymais savo kaltinimų nebandė grįsti anuomet bolševikai, be įrodymų kaltinimais svaidosi ir išeivijos „prokurorai".

Tokie reiškiniai į mūsų veiklą įneša daug nesklandumų ir pridaro daug žalos. Charakteringa, kad visi tie „bendradarbiautojų" titulai paprastai segami kaip tik tiems visuomenės veikėjams, kurie yra našiausi darbuose, aiškaus patriotinio nusistatymo ir užima atsakingesnes pozicijas. Tų titulų segiotojai dažniausiai būna darbais nepasižymėję asmenys, visuomenei bandą įsiteikti garsiais patriotiniais šūkiais. Situacija labai panaši į pirmuosius okupacijos metus. Ir dar charakteringa, kad nepuolamas pats okupantas, o tik kažkoks „bendradarbiautojas". Kažkur net teko skaityti raginimą visu garu pilti į kailį „bendradarbiautojams", lyg jie, o ne komunistinis rusas būtų Lietuvą pavergęs. Blogiausia, kad tie visi šūkautojai nors rimto pritarimo visuomenėje ir neranda, bet šiokias tokias žymes joje palieka.

O JAV valdybos pirmininkas Juozas Gaila pasisako apie spaudą:

Pavartykime savo spaudą. Veik kiekvienas laikraštis skiria ištisus puslapius Amerikos politikai ir ypač jos kritikai, tartum nuo to ta politika pasikeistų. Štai iš pigaus amerikiečių kriminalinio žurnalo perspausdinti kriminaliniai įvykiai, kurių šiame krašte tūkstančiai, ten vėl serija straipsnių, kuriuose ginčijamasi, ar nepriklausomoje Lietuvoje atsarginiai karininkai turėjo

(tęsinys 7 p.)

SU MOKSLO VEIKALO PRETENZIJA

PASAKOJIMAI APIE LIETUVIŲ LITERATŪRĄ — I

Šįmet knygų rinkoje pasirodęs Prano Naujokaičio *Lietuvių literatūros* I tomas, suintrigavo lietuvių literatūros mėgėjus ir, žinoma, labiausiai tuos, kurie vienokiu ar kitokiu būdu „knaisiojasi" lietuvių literatūros dirvonuose. Ar žmogus, iki šiol buvęs žinomas kaip kuklaus vadovėlio ir publicistinių recenzijų autorius (šiek tiek reiškęsis primityvioje poezijoje ir prozoje), gali tinkamai atlikti tokios apimties ir reikalavimų darbą? Savo laiku jau net pats Lietuvių Fondo žingsnis, paskirti mokytojui P. Naujokaičiui „Lietuvių Literatūros istorijai parašyti po $100.00 į mėn." kėlė pagrįstų abejonių ir klausimų, kodėl tokios apimties darbas patikėtas mėgėjui, o ne lietuvių literatūros specialistams. Jau tuomet dr. J. Grinius *Aidų* žurnalo apžvalgoje „1971", kalbėdamas apie menką literatūrinių konkursų derlių, nusiskundė ir dėl „mokslininkų" infliacijos išeivijos kultūriniame gyvenime: „Todėl nenuostabu, kad ir eilinis gimnazijos mokytojas pasijunta literatūros mokslininku, kai ir daugelis kitų nemato skirtumo tarp mokyklinio vadovėlio ir mokslinio veikalo" (*Aidai*, 1972, Nr. 1). Paprastai mūsuose taip jau būdavo, kad mokslininkas, retai kada atlyginamas už savo darbą, turėdavo eiti kuone „kryžiaus kelius", kad veikalas būtų atspausdintas. Pranui Naujokaičiui, Lietuvių Fondo stipendininkui, pirmojo tomo išleidimas nebuvo jokia problema: dar literatūros istorija tebebuvo rašoma, o jau Kultūros Fondo pirmininkas Anatolijus Kairys skardeno, kad, jei Lietuvių Fondas užsakė, tai Kultūros Fondo pareiga tą darbą išleisti fondo lėšomis. Tai, žinoma, ir buvo padaryta. Pirmojo tomo išleidimas Kultūros Fondui kainavo 6,000.00 dolerių.

VADOVĖLIS AR MOKSLINIS VEIKALAS?

P. Naujokaitis, kalbėdamas išeivijos spaudoje apie savo tik ką pasirodžiusį darbą *Lietuvių literatūros istorija* (I tomas), užsimena ir apie tai, kaip jis savo laiku galinėjosi su dilema: praplėsti 1948 m. vadovėlį *Lietuvių literatūra*, ar imtis mokslinės lietuvių literatūros istorijos rašymo. Atrodo, dilema nebuvo iš pačių sunkiausių, nes kvalifikacijos klausimas kaip toks nekilo, nors, kaip pats sakosi, būta abejonių savo jėgomis. Sprendimą nulėmė ne tiek noras pademonstruoti išeivijos išgales, kiek reikalas atitaisyti K. Korsako redaguotos penkių tomų *Lietuvių literatūros istorijos* (toliau sutrumpintai bus rašoma — LLI) klaidas, užpildyti spragas, pataisyti tendencingus nukrypimus ir t. t. Prie to pridėjus virš minėto darbo marksistinę metodologiją — „literatūros faktus rišti su marksistine istorijos samprata" kas savo ruožu „iškreipia lietuvių literatūros veidą". Išvada: „Dėl to tų penkių tomų negalime laikyti objektyvia ir pilna lietuvių literatūros istorija" (P. Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija*, I tomas, 6 psl.; toliau cituojant šis darbas bus pažymimas tik puslapiu).

Sąvokos „objektyvu" ir „tendencinga" — gana dažnas reiškinys ne tik P. N. pokalbiuose, bet ir pačiame darbe. Kaip taisyklė, žodžiai „neobjektyvu" ir „tendencinga" lydi kuone kiekvieną komunistinėje santvarkoje išleistą rašinį, studiją ar knygą. Kartais netgi nemarksistinė kritika, jei ji netinka autoriaus skoniui — neobjektyvi. Pav., B. Sruogos pasisakymas *Skaitymų* žurnale apie Maironio „Jaunąją Lietuvą" — „demagogiškas, neobjektyvus... Tik A. Jakštas ir J. Tumas - Vaižgantas gynė Maironį, objektyviai vertino..." (587 psl.). Taip pat, kur tik P. N. pastebi kurio nors literatūros specialisto nukrypimą nuo pseudopatriotinės ar religinės linijos ir gravitavimą į socialistinę ar marksistinę ideologiją ar antireligiją — jau yra neobjektyvu ir tendencinga. Apskritai, šie terminai turi savo prasmę ir jų vartojimas, siejant su kokia nors argumentacija, nėra joks priekaištas. Čia labiau rūpi iškelti P. N. visiškas nekritiškumas juos besvaidant ir iš kairės ir iš dešinės. Paprastai kiekviena lazda turi du galus.

Tas „objektyvumo" ir „neobjektyvumo" reikalas P. N. yra taip išpūstas ir užakcentuotas, kad nenoromis peršasi klausimas, ar įmanomas absoliutus objektyvumas, jei iš viso tai yra kokia nors siektina dorybė ir pripažintas nuopelnas? Lietuvos literatūros mokslininkų darbai parašyti pagal marksistinę metodologiją ir, pagal tai žiūrint, jie yra objektyvūs. Išeivijos darbai sukirpti pagal individualinę autoriaus pasaulėžiūrą (vienos privalomos kol kas dar nėra!). P. N. lietuvių literatūros reiškinius perkošė per savo pasaulėžiūros sietą ir todėl mes turime „naujokaitišką" lietuvių literatūros istoriją. Ar ji vienintelė „objektyvi" istorija? Atsakymą vaizdžiai pailiustruoja palyginimas K. Korsako redaguotos LLI (neobjektyvi) ir P. Naujokaičio istorijos pirmo tomo (objektyvi) kiek tai liečia V. Kudirkos ir J. Biliūno religinius įsitikinimus. LLI — Kudirka buvo ateistinių pažiūrų ir nepraktikavo religinių apeigų, nors iš esmės prieš religiją savo raštuose jis niekur nepasisakė. Mirdamas Kudirka nepageidavo dvasininko paslaugų" (II t., 212 psl.). J. Biliūnas — „...gyvenimo pabaigoje rašytojas kiek pasidavė idealistinei pasaulėžiūrai, pergyveno tam tikrus vidinius prieštaravimus". (II t., 455 psl.). P. Naujokaičio darbe skaitome: Kudirka — „niekados nerašė apie religiją, daugeliu atveju gynė katalikybę, bet drįso atvirai liesti kunigų elgesį lietuvybės atžvilgiu, barė pataikūnus ir savanaudžius". (440 psl.), J. Biliūno atveju — „O vis dėlto ir ši (J. Matjošaitytė - Lukšienė, parašiusi *Jono Biliūno kūryba*, Vilnius 1956 m. — A. V.) pripažįsta, kad J. Biliūnas parsisiųsdino religinių raštų, kad jis turėjo Evangelijas, kad rengėsi atlikti išpažintį iš viso gyvenimo, kad pradėjo domėtis ne tik Dievo buvimu, bet ir grynai konfesiškai suprantama religijos forma. ...Taigi, J. Biliūno grįžimą į religinę nuotaiką, davusią jam vidaus ramybę ir pusiausvyrą, kad ir nenoromis, pripažįsta ir okupuotos Lietuvos literatūros mokslininkai". (507 psl.)

Kurioje pusėje daugiau to „objektyvumo" ar „neobjektyvumo", skaitytojui nėra per aišku. Nebent atkreiptume dėmesį į P. N. argumentą, kad priklausomos Lietuvos istorikai tiesą pripažįsta tik „nenoromis".

Turint galvoje, kad P. N. užmačios buvo mokslinės lietuvių literatūros rašymas, o ne vadovėlio praplėtimas, verta atkreipti dėmesį į jo pasisakymą, kaip jis traktuoja po ranka turimą kitų autorių medžiagą. Atseit, kaip žiūri į istoriografinį ir kritinį lietuvių literatūros palikimą: „Su kuo autorius sutinka, tie svetimų autorių aptarimai net pacituojami. ...naudojuosi tuo, kas priimtinų autoritetų parašyta vienu ar kitu atveju. ...Daugumas aptarimų ir išvadų autoriaus padaroma, susintetinant savo kriterijus ir priimtinų autorių teigimus". (*Draugas*, 1974 m. nr. 117 - 20)

Pagaliau gerai žinoti, kad P. N. net ir negalvojo apie savo paties „objektyvumą". Nuomonės buvo atrenkamos ne pagal dalykiškumą, bet pirmiausia žiūrint, ar tos nuomonės autorius „priimtinas". Žodžiu, P. N. *Lietuvių literatūros istorija* — vienas iš pirmųjų šios rūšies darbų, kuriam taikomas savanoriškas „skryningavimo" procesas.

Literatūros istorija nebūtinai turi būti pirminių, originalių nagrinėjimų studija. Čia paprastai randasi visa tai, kas metai iš metų susikaupė literatūrinių studijų darbuose. Literatūros istorija yra kartu ir susumavimas, kas kitų šios srities darbuotojų yra sutelkta, atidengta, išanalizuota ir apibendrinta. Moksliniame darbe turi rasti vietos net ir kritikuotinos pažiūros, jei jos įleidusios šaknis į literatūros istoriją.

KLASIFIKAVIMAS IR SISTEMATIZAVIMAS

Kiekvienas didesnis rašinys, net nebūtinai mokslinis, reikalauja tam tikros sistemos, ar, tiesiai sakant, tvarkos ir plano. Rašant gi literatūros istoriją, iškyla ir metodologijos klausimas: kokiu pagrindu bus skirstoma ir kokiais kriterijais bus vertinama literatūriniai reiškiniai. Lietuvių literatūros istorijoje iki šiol tebėra problema, kiek turi būti akcentuojama lietuvių kultūros istorija. Naudojant marksistinę metodologiją, ši problema beveik ir neegzistuoja, nes marksizmas į literatūrinius reiškinius žiūri kaip į visuomeninę diferencijaciją, marksistiniu terminu, „klasių kovą", laiko kaitos perspektyvoje. Šiuo metodu naudojantis parašyta Lietuvos Mokslų Akademijos, K. Korsako redaguota, penkiatomė *Lietuvių literatūros istorija*. Kad ir užgožta rėžimo reikalaujamos propagandos ir politinės publicistikos, visgi iki šiol ji pasilieka vienu iš pilnesnių darbų lietuvių literatūros istorijografijoje, ypač kiek tai liečia senąją lietuvių literatūrą.

P. N. savo darbo įvade nerado reikalo konkrečiau pasisakyti metodologijos ir kriterijų klausimu. Šiek tiek daugiau jis tą reikalą nušvietė savo publicistiniame pokalbyje: „Mano rašomasis veikalas yra apžvalginis — vertinamasis: duodama trumpos laikotarpio apžvalgos, paliečiamos autorių kūrybos sąlygos, duodama biografinių žinių, svarbesnieji kūriniai išsamiau nagrinėjami, padaromos apibendrinančios, vertinamosios išvados" (*Dirva*, 1973 m., nr. 77 - 5). Bet kokiu pagrindu P. N. daro tas „apibendrinančias" ir „vertinamasias" išvadas, taip ir lieka neaišku. Savo pasakojimuose vieniems autoriams taiko meninį - estetinį matą, kitiems religinį - patriotinį, dar kitiems ir vieną ir kitą, arba visai nieko. Dėl Maironio vertinimo, pavyzdžiui, P. N. kaunasi su visais Maironio kūrybą kritikavusiais, kad pastarieji vertindami rėmėsi kažkuo tai kitu, bet ne „poeto lietuviška emocija, esančia poemos potekstėje" (587 psl.). (Negi P. N. nepastebėjo tos emocijos pačiame tekste — A. V.?) O kritiko S. Matulaičio, *Varpe* sukritikavusio Maironio poemą „Tarp skausmų į garbę", „vertinimas buvo ne literatūrinis, bet idėjinis: marksistui kritikui nepatiko ir buvo nepriimtina krikščioniškoji ideologija" (586 psl.). Tuo tarpu, atskirai kalbėdamas apie S. Matulaičio kritikos rašinius, rado reikalo štai ką pasakyti: „Jo kritikoje teigiama yra tai, kad jis mėgino literatūrą nukreipti nuo miglotų romantinių svajonių į realų dabarties gyvenimą" (418 psl.).

Kai Lietuvoje literatūros istorikai (M. Lukšienė, K. Umbrasas ir V. Galinis) J. Biliūną palaikė kritinio realizmo atstovu, P. N. pasijuto praaugęs visus literatūros tyrinėtojus:

„. . .Psichologinis, estetinis, humanistinis principas sąlygoja J. Biliūno žmogų ir jo socialinius ir kultūrinius bei moralinius santykius. *Tai tik šiuo matu reikia jo kūrybos darbus matuoti*" (508 psl.). Gal ir gerai žinoti, kaip J. Biliūno kūryba turėtų būti vertinama, bet padaryti taip, kaip „išmatavo" P. N., radęs Biliūną „humanistu" ir pan., bet nepastebėjęs jo kaip menininko, trumpų apsakymų klasiko lietuvių literatūroje, nėra pats didžiausias laimėjimas lietuvių literatūros istorijoje.

Kiekvienas „matas" paprastai yra tiek geras, kiek ir pats matuotojas. Deja, pas P. N. to „matavimo" rezultatai bent atrenkant geriausius kūrinius iš gerų, nepasižymi savo įtaigumu. Kai kur, asmeniškas sentimentas, išreikštas sutirštinto patoso perteklium, primena greičiau gimnazistiškos išraiškos manierą, negu literatūros istoriko dalykiškumą. Pvz., A. Strazdo giesmė „Pulkim ant kelių" — „. . .poeto kūrybos viršūnė. Jau vien dėl šio kūrinio autorius įrašomas į nemirtingųjų eiles. Tai giliai tikinčio žemdirbio malda, išreiškianti nuolankumą, pagarbą, pasitikėjimą ir viltį. Tai ne kantičkinis šablonas, o iš atviros širdies plaukianti giesmė, maldaujanti malonės, mielaširdingumo ir globos. Ir tie prašymai laiminti namelius, duoti derlių laukeliams, žmonėms — santaiką, meilę, taiką, sveikatą, mirusiems — dangišką rojų — yra žemdirbio buities gyvybiniai prašymai. Ir jie išreikšti su nepaprastu nuolankumu, pasitikėjimų ir viltimi, kuo paprasčiausiais žodžiais, melodingai plaukiančiais iš pačios širdies gelmių" (222 psl.). Arba: „Visos A. Vienažindžio kūrybos vainikas yra gilios prasmės eilėraštis ‚Oigi gražus gražus tolimasis dangus'. Tai pavargusio nusižeminusio ir giliai tikinčio žmogaus malda. Žmogus — tik menka žolelė, dulkė, saujelė dūmo, bet toji dulkė tikisi žvaigždėmis grįstu taku vaikštinėti ir Dievą drįsta vadinti Tevėliu" (333 psl.).

Kiek tai liečia lietuvių literatūros klasifikaciją, randame tokį P. N. pareiškimą pirmojo tomo įvade: „Literatūros istorijos skirstymas laikotarpiais yra reliatyvus dalykas. Jis priklauso nuo pagrindo, kuriuo skirstoma. Šiame veikale periodizacija remiasi mūsų literatūros kryptimis ir generacijomis" (7 psl.). Dėl tokio pasirinkimo nieko prieš negalima būtų pasakyti. Jei P. N. turi galvoje literatūros istoriko pasirinkimą tarp chronologinės, kryptinės - idėjinės ir generacinės klasifikacijos, — jis teisus. Čia yra to „reliatyvumo". Bet jei tuo norima pateisinti jokios sistemos neturėjimą, skirstymą pagal tai, „kaip ant seilės užėjo", — tai jau ne literatūros istoriko ypatybė, bet greičiau išsiblaškiusio publicisto.

Pirmas tomas paskirstytas į 3 pagrindines dalis: Pirmoji dalis: Senoji lietuvių literatūra; Antroji dalis: Devynioliktasis amžius iki „Aušros"; Trečioji dalis: Lietuvių tautinis atgimimas (1883 - 1907). Jau šis paskirstymas į 3 dalis krinta į akis savo nelogiškumu: juk jei jau yra skyrius „Senoji lietuvių literatūra", tai turi kur nors būti „Naujoji". Iki šiol buvo nusistovėjusi tradicija, naująją lietuvių literatūrą pradėti *Aušra*. Tai, žinoma, nėra joks reikalavimas. Betgi koks nors šiuo reikalu pasisakymas, pav., kad ir įvade, būtų įnešęs aiškumo ir atkristų klausimas, kur prasideda naujoji literatūra?

Kiekvienas skirstymas, kokiu pagrindu jis būtų daromas, yra tam tikri pančiai, kurie yra neišvengiamai reikalingi, bet kartu apriboja autorių savo paties nusistatytomis taisyklėmis. P. N. pasirinktoji klasifikacija remiasi literatūros kryptimis ir generacijomis. Gal tai ir visai neblogas dalykas apžvelgiant n a u j ą j ą lietuvių literatūrą. Tačiau šis metodas P. N. buvo itin nenaudingas, nagrinėjant s e n o s i o s literatūros reiškinius. Suprato tai ir pats autorius. Todėl, nežiūrint visų užsiangažavimų, senąją lietuvių raštiją paskirstė į šiuos paskyrius: A. Šešioliktasis ir septynioliktasis amžius, ir B. Aštuonioliktasis amžius. Gi XIX amžių, kaip niekur nieko, iš poskyrio nukėlė į pagrindinę dalį. (Antroji dalis: Devynioliktasis amžius iki *Aušros*) ir tai kodėl? Ne ką geriau P. N. nusisekė skyrius, taikant kryptinį — generacinį pagrindą. Čia turima galvoje trečioji tomo dalis. (Trečioji dalis: Lietuvių tautinis atgimimas (1883 - 1907). Ši tomo dalis turi 14 poskyrių. Pirmi keturi daugiau ar mažiau atitinka mokslinio dėstymo reikalavimams: — pačios antraštės konkrečiai nusako aptariamojo dalyko pobūdį: I. Politinis ir kultūrinis laikotarpio vaizdas, II. „*Aušros*" poetų grupė, III. J. Mačys — Kėkštas ir kiti socialistinės ir revoliucinės poezijos kūrėjai, IV. Publicistai ir mokslo populiarizatoriai. Bet toliau, išskyrus VIII, jau nebandoma naudotis grupine sistematizacija. Negi *Varpo* ir *Apžvalgos* grupės nebėra vertos kad ir sumažinto dėmesio?

METODINIAI NENUOSEKLUMAI

Paprastai autorius, rašydamas mokslinį darbą, sau nusistato tam tikrą metodą ir principus, kuriuos išdėsto savo darbo įvade: ar pavardžių rašyme naudos originalinę transkripciją ar sulietuvintą; ar prie pavardžių pridės titulus ir mokslo laipsnius, ar tai praleis. Kaip išskirs antrinę ar trečiaeilę informaciją: iškels ją į paraštę, naudos skliaustelius, ar parinks kitokį šriftą? P. N. tokie metodinio nuoseklumo dalykai visiškai neegzistuoja. Ypač tai krinta į akis pavardžių rašyme: vieniems jis prideda titulus ar mokslo laipsnius, kitiems ne. Šitokį P. N. nenuoseklumą vaizdžiai pailiustruoja keli ištisinio teksto sakiniai: „Originalių M. Mažvydo išleistų knygų išliko labai mažai, bet atskirus raštus ar jų ištraukas persispausdino daugelis mokslininkų: A. Bezzenbergeris, A. Schleicheris, A. Leskienas, L. Geitleris, V. Mannhardtas, E. Volteris, Z. Celichovskis, M. Biržiška. Pilną M. Mažvydo raštų rinkinį su paaiškinimais išleido prof. Jurgis Gerulis 1922 metais — *Mažvydas, seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570* (vokiška laida 1923 m.). Kalbininkas Jonas Kruopas 1947 metais išleido knygą *Pirmoji lietuviška knyga*, prof. Gordon B. Ford 1971 m. išleido moksliškai paruoštą M. Mažvydo katekizmą kartu su anglišku vertimu" *(28 psl.)*. Gal ir gali P. N. turėti nuomonę, kad tik vienas prof. G. B. Ford'as išleido „moksliškai paruoštą" M. Mažvydo katekizmą, bet niekaip nesinori tikėti, kad šiame, palyginus gausiame, sąstate tik J. Gerulis (tarp kitko, jis savo pavardę rašė Gerullis — A. V.) ir Gordon Ford yra profesoriai. Titulo pridėjimas nėra joks esminis dalykas, — gali būti taip ir kitaip, — bet vargiai pateisinama nenuoseklumas. Keistokai atrodo, kai vieni literatūros tyrinėtojai yra tik paprasti žmonės, tai kiti yra „daktarai" ir „profesoriai": Vaclovas Biržiška, Mykolas Biržiška, Vincas Maciūnas, A. Janulaitis, A. Salys ir t. t., bet dr. J. Grinius, dr. K. Gudaitis, prof. J. Gerulis, ir t. t. Su V. Mykolaičiu - Putinu elgiamasi nevienodai: vienur „V. Mykolaitis", kitur — „prof. V. Mykolaitis".

Pavardžių rašymas senojoje lietuvių literatūros istorijoje niekuomet nebuvo išspręstas ir nusistovėjęs. Šiandien toje maišatyje priėjome prie tokio laipsnio, kad atydžiai nesekusiam lietuvių literatūros istoriografijos kartais nebeaišku, ar kalbama apie tą patį vieną žmogų, ar čia du ar net trys atskiri asmenys. Pav., Mažosios Lietuvos raštijoje reiškėsi berods šeši darbuotojai, kurie savo pavardę rašė: „Mielcke". Lietuvių literatūros istoriografijoje buvo įsigalėjusi sulietuvinta forma — Milkė. Šią pavardės lytį vartoja ir P. N., nežiūrint, kad 1948 m. vadovėlyje rašė — Mielkė. Lietuvos penkiatomėje (LLI) rašoma Milkus. Dr. V. Maciūnas savo dizertacijoje „Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje rašė — Milkė, L. E. XV tome jau rašo Milkus.

Lituanistinio sąjūdžio kėlėjas, gimęs Ukmergėje, savo pavardę rašė Bohusz. Nepriklausomos Lietuvos vadovėliuose buvo vartojama lytys Bauža ir Baužas; dr. V. Maciūnas, „Lituanistinis sąjūdis. . ." — Bohušas, skliausteliuose — Baužas, Bagužas; L. E. XV — Bohušas (Bagažis). Lietuvoje (LLI) — Bogušas. P. N. naudoja prof. Vc. Biržiškos versiją — Bagužis. Lietuvių raštijoje Mykolas Olševskis yra žinomas kaip svetimybėmis užterštos lietuvių kalbos atstovas (autorius „Broma atverta ing Wiecznastį"). Pas P. N. jis pasidaro Mykolu Alšausku, netgi nepaminėjus jo ankstyvesnės pavardės, kuria jis žinomas lietuvių raštijoje. Iš viso ko atrodo, kad P. N. pavardžių rašyme vadovavosi prof. Vc. Biržiškos *Aleksandrynu*. Skirtumas tik tame, kad *Aleksandryne* yra suminėta visos lietuvių istoriografijoje vartotos pavardės lytys. P. N. nėra nuoseklus: kai kuriuos lietuvių raštijos atstovus teikiasi identifikuoti, nurodydamas jų originalinę pavardės transkripciją, kitų jau nebeidentifikuoja. Pav., minėdamas M. Mažvydo giesmyno talkininkus, vieniems skliausteliuose pažymi originalinę pavardę („Mikalojus Blotnas — rašėsi Blothnas, Blothno"), kitiems originalinės rašybos jau nebenurodo. Keisčiausiai išeina su paskutiniuoju giesmyno talkininku. P. N. jo pavardę rašo Ulrikas Marcucecius, kai tuo tarpu prof. Vc. Biržiška — Ulrikas Mercucecijus. Prof. Vc. Biržiška pavardžių rašyme nebuvo nuoseklus. Pav., vienas pavardes sulietuvino — Blotnas (Blothno), Gaidys Gallus, Hahn), Ruigis (Ruhig) ir t. t., kitas transkribavo į lietuvišką rašybą — Glozeris (Glaser), Hakas (Haack), Šulcas (Schultz), Ostermejeris (Ostermeyer), Šimelpenigis (Schimmelpfennig) ir t. t., o kitiems paliko originalinę transkripciją — Moerlinas ir Morlinas (Mörlin), Hennenbergeris (Hennenberger). Tai bene bus buvusi viena iš priežasčių, kad prof. Vc. Biržiškos istoriškų pavardžių rašymo siūlymas nebuvo ištisai priimtas. Jo nesilaikė ir *Lietuvių Enciklopedija*. Be reikalo *Aleksandrynu* pasekė P. N., nes tuo reikalo nei kiek nepataisė, bet į lietuvių istoriografiją įnešė dar daugiau painiavos. Ar nebūtų geriau pasilikti prie dabartinėje Lietuvoje naudojamos pavardžių rašybos, ypač kad senosios lietuvių raštijos tyrinėjime ten yra atliktas gausus ir vertingas darbas.

Užbaigęs kiekvieną skyrelį, P. N. prideda panaudotos literatūros sąrašą. Krinta į akis gausa išeivijos spaudoje tikpusių publicistinių straipsnelių. Vargiai juose autorius bus radęs ką nors minėtino: tai daugiau ar mažiau reklaminis sąrašas. Iš viso ko matosi, kiek tai liečia senąją raštiją, kad autoriaus parankėje buvo du pagrindiniai šaltiniai: prof. Vc. Biržiškos *Aleksandrynas* ir kritiko K. Korsako redaguota

(tęsinys 6 p.)

PASAKOJIMAI APIE. . . LITERATŪRĄ

(atkelta iš 5 p.)

Lietuvių literatūros istorija. Su šia pastarąja P. N. elgiasi labai neįprastai: vienur nurodo „L. lit. ist. I T. Red. K. Korsakas", kitur jau kitaip: „Lietuvių literatūros istorija I d. (L. Gineitis)", „K. Umbrasas, Lietuvių literatūros istorija II", „Lietuvių literatūros istorija I, M. Lukšienė", „V. Mykolaitis, Kristijonas Donelaitis, Lietuvių literatūros istorija I t.", „M. Lukšienė, Simonas Daukantas — Lietuvių literatūros istorija I" ir t. t. Tokios besikeičiančios nuorodos skaitytojui sudaro įspūdį, kad ir K. Korsakas ir L. Gineitis ir V. Mykolaitis ir M. Lukšienė ir V. Galinis ir K. Umbrasas yra išleidę po atskirą lietuvių literatūros istorijos knygą, tuo tarpu kai visi čia suminėti yra tos pačios v i e n o s knygos bendradarbiai. Kolektyviniame darbe, jei prie atskirų skyrių nėra autoriaus pavardės (kaip šiuo atveju ir yra) visą darbą reprezentuoja tik tituliniame lape pažymėta pavardė ar pavardės. Šiuo atveju tai būtų K. Korsakas. Jei P. N. norėjo skaitytoją informuoti apie atskirų bendradarbių įnašą (kas galima nustatyti iš pratarmės), galėjo pasinaudoti paraštėmis ar kitokiais įtarpais. Bet jokiu būdu nepateisinama t o k s skaitytojo klaidinimas.

Paprastai taip jau priimta, kad moksliniame darbe enciklopedijos ir žodynai į panaudotos literatūros sąrašą nepatenka. Bet, žinant Lietuvių Enciklopedijos pobūdį, kiek galima išsamiau akcentuoti lituanistiką, gal ir pateisinamas jos paminėjimas. Bet argi tokio masto darbas, kokį sau nusibrėžė P. N., gali būti i š t i s a i grindžiamas enciklopediniais daviniais? Paprastai būna priešingai.

Ne visada cituojamiems pirmiesiems mūsų raštijos pavyzdžiams autorius nurodo šaltinius, kaip tai „Lietuvių poezija I", Vilnius, 1969 m., „Lietuvių poezijos antologija", redaguota J. Aisčio ir B. Brazdžionio arba „Graži tu mano brangi tėvyne", Vilnius, 1967 m., redaguota V. Kazakevičiaus. Vieni cituojamų posmelių turi nuorodas, iš kokio leidinio jie paimti, kiti jau nebeturi (Klementas, Poška, Stanevičius). Apskritai, visa P. N. iliustracinė medžiaga, kiek tai liečia senąją lietuvių raštiją, kuone ta pati kaip ir LLI. Kalbinės ir stilistinės iliustracijos pavyzdžiai kuone ištisai (kartais tik sukeičiant eilės tvarką) nukopijuoti iš LLI. Pav., Bretkūnas, Moerlinas, Daukša, Širvydas ir t. t. Skaitytojui būtų buvę kur kas naudingiau, jei autorius nebūtų leidęsis į registravimą įvairios publicistinės medžiagos, bet tenkinęsis tik pagrindinių ir studijinių darbų išvardijimu. Pirminio dėmesio centre turėjo būti autorių raštų leidiniai, antroje — monografijos ir studijiniai darbai, išspausdinti moksliniuose leidiniuose ir tik trečioje vietoje — verti dėmesio periodikos straipsniai. Tiesiog nesuprantama, kad P. N., turėjęs ambicijų savo darbą vadinti „moksliniu", visai nemini lietuvoje leidžiamų *Literatūra ir kalba* tomų, kuriuose spausdinama archyvinė medžiaga, moksliniai straipsniai, pranešimai ir įvairios apžvalgos, liečiančios lituanistiką. Tiesa, politinės propagandos čia irgi pasitaiko, bet ne daugiau, kaip P. N paminėtuose darbuose. Į politinę propagandą galima nekreipti dėmesio, atatinkamoje vietoje galima reaguoti į ją, bet dėl to ignoruoti autentišką, sąžiningai moksliškai paruoštą medžiagą, yra jau daugiau nei apsileidimas. Kaip galima pateisinti neminėjimo ar nežinojimo *Literatūra ir kalba* VII tomo (545 psl.), skirto vien tik Donelaičiui. Nebūtų pakenkę P. N. susipažinti ir su R. Mikšytės studija „Lietuvių silabinė eilėdara (Ryšių su lenkų poezija šviesoje)", (*Literatūra ir kalba*, X tomas). Susipažinimas su šia studija, būtų įtikinęs P.N., kad Strazdas, Ažukalnis - Zagurskis, Baranauskas, Kudirka, Maironis, nėra iš dangaus iškritę, bet kojomis siekia lenkų literatūros dirvonus.

Lietuviško teatro istorija paramstyta enciklopedijos ir *Draugo* straipsneliais. Nepaminėta net ir V. Maknicko studija apie Landsbergį - Žemkalnį (*Darbai ir dienos*, 1936 m.).

Paprastai, moksliniame darbe, kaip taisyklė, yra remiamasi pirminiais šaltiniais: jei naudojama antriniai, atatinkamai paaiškinama. P. N. tokios plonybės visiškai nepasiekiamos. Pav., *Varpo* ir *Ūkininko* reikšmės aptarimui, P. N. panaudoja prof. Vc. Biržiškos ir prof. V. Mykolaičio pasisakymus. Po prof. Vc. Biržiškos tekstu pažymėta: Pr. Naujokaitis, „Lietuvių literatūra", 96 - 97 psl., o po prof. V. Mykolaičio — „T. p., 96 psl.". Išeitų, kad šie du profesoriai yra cituojamos knygos bendradarbiai ir ten yra tilpę jų originaliai pasisakymai. Neįsivaizduotina, kaip galima būtų kitaip interpretuoti.

Gana dažni P. N. darbe yra įvairaus pobūdžio publicistiniai įtarpai, dažnai turį patriotinę gaidą, pasiginčijimai su dabartinės Lietuvos literatūros istorikais ar tiesiog eilinis pamokslavimas. Tiesa, visa tai galima rasti ir Lietuvos literatūros istorikų ir tyrinėtojų darbuose. Tai ir yra pagrindinė priežastis, menkinanti jų mokslinio darbo pastangas. Norint geriau padaryti, reikia nekartoti tų pačių klaidų, bet jų vengti.

Sekantis metodologinis priekaištas būtų nenuoseklus naudojimas tipografinių priemonių pirminės informacijos atskyrimui nuo antrinės. Pastarosios išskyrimui paprastai naudojamos išnašos, sumažintas šriftas, skliausteliai ir pan. P. N. į visa tai nekreipia per daug dėmesio: kaip pasitaikė — taip gerai. Kartais tokia nuo teksto atitrūkusi informacija taip sumenkina patį tekstą, kad nesinori net ir tikėti, kad čia rašo mokytojas, bet ne eilinis gimnazistas.

Pavyzdžiui, aptariant *Aušros* poeto Ksavero Vanagėlio eiles, skaitome: „O kas seniau iš mūsų jaunimo nežinojo romanso ‚Mylimajai', gal net pamiršęs autorių: Aš bijau pasakyt, kaip tave aš myliu. . ." (402 psl.). V. Kudirkos „Tautiškoji giesmė" — „Tai tikrai gilaus turinio tautinė giesmė, pralenkianti daugelio tautų himnus. Tie idealai lietuvių tautai tokie universalūs, tokie išsamūs ir permanentiniai, kad Himnas ir šiandien nėra pasenęs ir taip giliai patriotiškas, kad dabartiniai okupantai jo bijo, yra jį uždraudę, už slaptą giedojimą skaudžiai baudžia" (451 psl.). Pasirodo, okupantai neleidžia himno giedoti ne dėl politinių priežasčių, bet dėl himno „universalių" ir „permanentinių" vertybių.

Paprastai istoriniame dėstyme kiekvienas ekskursas į dabartinius laikus ar priminimas kitų autorių nepriimtinų išvadų yra antraeilė ar trečiaeilė informacija ir kaipo tokia negali būti integralinė teksto dalis. Tuo labiau tokia integraline teksto dalimi neturėtų būti ir autoriaus pamokslavimai.

Skirtingo šrifto taikymas P. N. darbe gana įvairuoja. Trečioje knygos dalyje (Lietuvių tautinis atgimimas), cituojamas tekstas, nežiūrint ar tai aptariamų autorių kūryba, ar tai literatūros žinovų atsiliepimai, rašoma skirtingu sumažintu šriftu. Tuo tarpu pirmose dviejose dalyse sumažintas šriftas buvo vartojamas, cituojant kūrybos pavyzdžius arba suminint Mažvydo, Kleino, Širvydo, Chilinskio ar Valančiaus bendradarbius. Taip pat sumažintu šriftu yra parašyti ir skyreliai „Lietuva to meto lenkų literatūroje" bei „Pirmieji lituanistinio sąjūdžio daigai". Tačiau dr. J. Griniaus, dr. A. Musteikio, dr. A. Šešplaukio ir prof. J. Brazaičio nuomonės šriftu jau nebesiskiria nuo autoriaus teksto. Žodžiu, čia nėra jokio sistemingumo. Kaip taisyklė, P. N. paaimanavimai dėl Lietuvos istorikų interpretacijos ar nesąžiningumo raštų leidime rašomi pagrindiniu šriftu. Tik kažin kodėl išimtis padaryta Baranausko raštams: jie aptariami sumažintu šriftu.

Čia suminėti trūkumai ir nenuoseklumai nėra esminis dalykas populiaraus pasiskaitymo literatūroje. Mokslinis darbas, arba bent turintis tokių pretenzijų, paprastai paiso nusistovėjusių reikalavimų. Vardyno pridėjimas — pagirtinas dalykas. Technikinis knygos sutvarkymas nėra pavyzdingas. Įvadas neturi formalaus atskyrimo nuo dėstymo. Neišpasakytai daug korektūros klaidų. Galima teisintis skubotumu, galima teisintis neapsižiūrėjimu, bet tas faktinės padėties nepakeičia: „Lietuvių literatūros istorijos" I tomas jau skaitytojo rankose.

A. Vaškelis

Pranas Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija, I tomas, Nuo Mažvydo iki Maironio.* Išleido JAV LB Kultūros fondas, 1973m. Kaina $10.00

Stasys Krasauskas, Iš ciklo „Judesys", 1971

SPAUDA IŠEIVIJOJE IR

IŠEIVIJA SPAUDOS VEIDRODYJE

(atkelta iš 3 p.)

mokėti šaudyti neakivaizdžiai iš sunkiųjų kulkosvaidžių. Kitas laikraštis, atrodo, tapęs forumu mūsų organizaciniams ir asmeniniams ginčams ir šmeižtams. Jame žinių ir tiesos ne daugiau kaip vilniškėj „Tiesos". Lietuviškam kultūriniam gyvenimui tetenka tik trupiniai. O kodėl gi lietuvį skaitytoją nesupažindinti su šio krašto kultūriniu gyvenimu? Juk čia klesti teatras, muzika, literatūra. Jeigu mūsų spauda stengiasi informuoti angliškai neskaitantį tautietį apie Amerikos politiką, kodėl jo neinformuoti apie Amerikos ir apskritai Vakarų kultūrą?

ŽURNALISTŲ MOKYTOJAS

Montrealyje leidžiama *Nepriklausoma Lietuva*, atrodo, vis dar išgyvena redakcinę krizę. Tai aiškiai matosi iš dedamų straipsnių, kuklaus bendradarbių skaičiaus bei svarstomų klausimų apimties.

Šalia šių suprantamų trūkumų, kartais ten pasitaiko straipsnių su keistais pamokymais laikraštininkams. Keletoje paskutiniųjų numerių ten spausdinamos P. Alšėno referato mintys. Referatas pavadintas „Kas žinotina jauniems laikraštininkams". Kur tas referatas buvo skaitomas — nepažymėta, bet iš kelių atkarpų susidaro įspūdis, jog P. Alšėnui, mokinančiam jaunus laikraštininkus pačiam nelabai aiški žurnalistinio darbo profesija ir svarbiausia — koks yra skirtumas tarp gero ir blogo žurnalizmo?

Štai kaip gerbiamas autorius aiškina:

Nežiūrint to, kad mūsiškiai nauji spaudos bendradarbiai įsikals sau į galvas tą eilę klausimų: kas, koks įvykis, kur, kada, kodėl ir kaip? — vis vien mūsiškis laikraštininkas turės būti visiškai kitoks, negu jo kolegos — kitų kraštų spaudos darbininkai. Apsisprendžiant būti žurnalistu, lietuviui tenka atkreipti ypatingą dėmesį pačiam į save. Lietuvis laikraštininkas, ypač gyvenantysis už tėvynės ribų, pirmoj eilėj privalo būti dideliu patriotu, nuolat tobulėjančiu ir gerinančiu savąją asmenybę žmogumi, gerai apsiskaičiusiu, nuolat sekančiu visą lietuviškąjį gyvenimą visam plačiajam pasauly (ir tai — ne iš vieno kurio lietuviško laikraščio, bet iš visos lietuviškosios išeivijos spaudos), etc.

Jam neužtenka vienos kurios skilties laikrašty, kaip, sakysime, kad ir kanadiškųjų (Toronto) dienraščių „kolumnistų": buvusiam dienrašty „The Telegram" — Frank Tumpane, Wessley Hicks; „The Globe and Mail — Gary Lautens arba „The Sun" — Paul Rimstead ir kt. Jie turi savo skiltis tuose dienraščiuose, gauna neblogas (jei ne visiškai geras) algas ir juokdamiesi bei šaipydamiesi iš visuomenės ydų, kartais — patys iš savęs, tarytum pajacai, gana gerai gyvena, nors tos jų „kolumnos" — dažnai ir labai lėkščios. Jiems gi nerūpi nuolat tobulinti savo asmenybes, kalbėt ir rašyti apie savąjį kraštą patriotiniu tonu ir t. t. Jų darbas, kaip laikraštininkų, panašus į amatininkų ar šiaip kokių profesijų atstovų darbą.

Deja, patriotinis tonas nepadaro gero žurnalisto. Ir nei karšta tėvynės meilė, nei jo cituojamo prel. Mykolo Krupavičiaus autoritetas nepaslėps fakto, kad prišnekėta daug niekų.

DAR VIENAS BŪDAS IŠLAISVINTI LIETUVĄ

Europos Lietuvis (Nr. 22, 1974.V.28) įdėjo tokį latvių poetės Velta Snikere laišką:

TELEPATIJOS JĖGA

Telepatijos veikimas yra vis labiau pripažįstamas ir praktikuojamas daugelyje kraštų, įskaitant Sovietų Sąjungą. Ja verta pasinaudoti ir mums.

Kiekvieną vakarą (tarp 7 ir 12 val.) po vieną valandą kartokite tykiai ar balsiai, ramiai ir įtaigojančiai, tokį sakinį:

Lietuvoje nėra vietos rusams. Lietuva priklauso lietuviams.

Galima tai daryti ir iš ryto 5 - 7 val., bet kiekvieną dieną tuo pačiu laiku.

Velta Snikere

Redakcijos pastaba. Velta Snikere yra moderniška latvių poetė, leidžianti savo kūrybą latvių ir anglų kalbomis. Jos siūlomos telepatijos pratybos esą plačiai praktikuojamos visame pasaulyje gyvenančių latvių tarpe.

Kartoti, žinoma, galima, bet šiais laikais tokiems stebuklams mažai kas tiki.

Nors, anot *Europos Lietuvio* prierašo, visame pasaulyje latviai plačiai naudoja tas telepatijos pratybas, vis dėlto, gerbiamos eilėdarininkės tėvynėje rusų skaičius nemažėja, o didėja. O norint, kad tauta neišmirtų, vietoj telepatijos reikėtų daugiau dėmesio skirti paprastesnėms tautos išlikimo priemonėms (pav. meilėdarai).

Vyt. Gedrimas

POKALBIS SU CINZU. . .

(atkelta iš 16p.)

laidose maloniai nustebino Šavelis su savo „Dievo avinėliu". Manau kad tai ateities, „būsimas žmogus". (Aišku, jeigu atsisakys tariamai gudraus sarkastinio pasišmaikščiavimo, kuris atskiedžia vyną feljetoniniu vandenėliu. Kaip dažnas (iš skaitytų rašytojų) mūsuose persūdo sriubą savuoju superpatriotiniu partizanizmu, taip ir broliai Lietuvoje, sudarko žaidimą savais „tikrojo ir neklaidingojo" tikėjimo atsirūgimais.

— Kaip žiūrite į platesnio masto pasikeitimo literatūriniais kūriniais tarp išeivijos ir gimtojo krašto galimybes ar reikalą?

— Apie plataus masto ir abipusiai laisvą kultūrinį bendradarbiavimą nereiktų nė svajoti. Manau kad ir linksmiausiam optimistui yra žinoma, jog tai neįmanoma. Tačiau reiktų skatinti kultūrininkų grupines išvykas, jaunimo viešnages Lietuvoje, rengti vaikų stovyklas Palangoje ir kitur. . . Žinau, kad vieni jau gavo pylos už tokias stovyklas, bet, kaip man atrodo, šaukia tie, kurie visą gyvenimą šaukė ir kitus barė, tai vis tiek nesumažino nutautėjimo.

— Kokius išeivijos literatūrinius laimėjimus (ar nesekmes) laikytumėt reikšmingiausiais?

— Man atrodo, kad kiekviena išeivijoje pasirodžiusi knyga jau yra didžiulis laimėjimas. Šnekant apie kai kuriuos trūkumus, bene pats didžiausias bus tai, kad nėra organizuoto knygų platinimo. Būdamas Čikagoje iš arčiau įsižiūrėjau į žaidimą ir pastebėjau, jog, kaip man atrodo, viskas daroma parapijiniuose ar draugijos rėmuose: knyga patenka tik tam, kuris arčiau stovi. Ar nebūtų laikas pagalvoti apie pasaulinio masto lietuviškosios knygos platinimo organizaciją? Kodėl, sakykim, neapjungus visų bendruomenių, visuose kraštuose, kur lietuviai gyvena?

— Kokie ateities planai kūrybinėje srityje?

— Dabar rašau „Mėlynakį žydą". (Ir čia, tur būt, ateinu su savuoju kastuvėliu į dar neliestą kampą.) Galvoju parašyti novelinį romaną apie 1941 - 44 metų žydų žudynes Lietuvoje. Tačiau vis dažniau pagalvoju ir apie „Arklio" prailginimą dar vienu tomeliu. Na, pažiūrėsim, kai dugną dėsim. . .

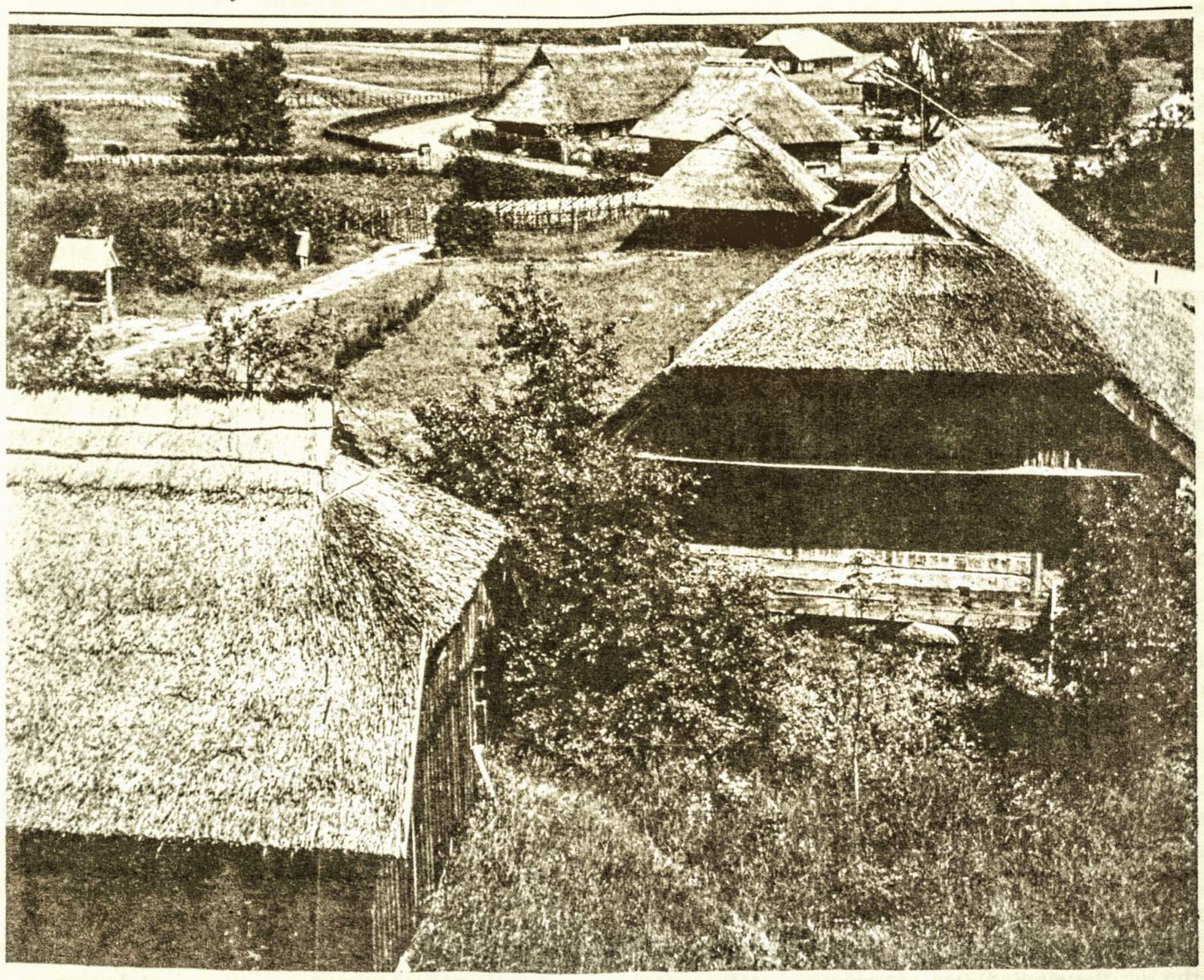

Neseniai Rumšiškėse atidaryto Buities Muziejaus bendras vaizdas

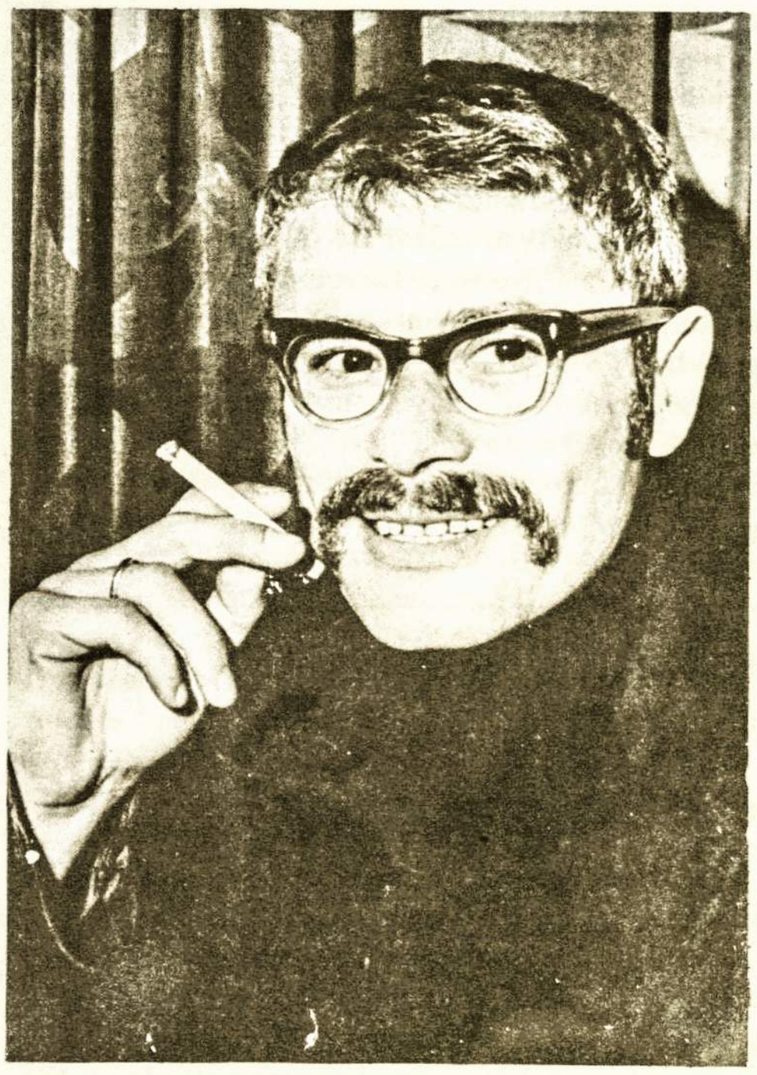

SUSIPAŽINIMUI: ICCHOKAS MERAS

PRIE DUOBĖS VAIKYSTĘ PRARADĘS

Grožinės kūrybos priklausomumą vienos ar kitos tautos literatūrai apsprendžia ne rašytojo kilmė ir ne jo tautybė, bet kalba, kuria kūriniai yra parašyti. Tokiu būdu, žydų tautybės lietuviškai rašantis Icchokas Meras (g. 1934 m.), priklauso lietuvių literatūrai. Tiesa, pastaruoju metu, atrodo, bent „tarybinio" rašytojo vardą jis yra praradęs. Jau pora metų kai jo pavardė išnyko iš Lietuvos spaudos puslapių. Kalbama, kad net jo kūriniai išimami iš bibliotekų. Mat, Meras atsisakė sovietų pilietybės ir nuo 1972 m. pastoviai gyvena Izraelyje.

Mero nueitas gyvenimo kelias nepaprastas, pilnas staigių vingių, šiurpių pergyvenimų, nuolatinių ieškojimų. Vokiečių okupacijos metu buvo sušaudyti jo tėvai, o jis slapstėsi gimtoje Kelmėje ir jos apylinkėse. Anot jo, „vaikystės neturėjau. Karas įrėmė į jos liesą nugarą ilgą šautuvo vamzdį, nuvarė prie duobės ir, nors nenušovė, atsitiktinai sustabdęs ginklą pusiaukely, bet apdegino ir susendino ją". („Tarybų Lietuvos rašytojai", Vilnius, 1967, p. 530).

Po karo Icchokas Meras mokėsi Kelmės vidurinėje mokykloje. Ją baigęs (1953), nusprendė tapti inžinierium; studijavo (1953 - 58) Kauno politechnikos instituto elektrotechnikos fakultete. „Pokario jaunystė", Meras prisipažįsta savo autobiografijoje, „buvo skurdi savo duona, pakili dvasia, prieštaringa ir naivi savo veiksmais ir gyvenimo suvokimu" (ten pat).

Nuo 1958 m. jis pradėjo dirbti Vilniuje radijo inžinieriumi. Tačiau ši profesija nebuvo jo nei ieškojimų nei troškimų išsipildymas. „Gyvenimas — mano paties ir kitų", anot jo, „viskas viskas, ką mačiau aplinkui, visa tai, ką mylėjau ir neapkenčiau — reikalavo dar kažko. Ir aš rašiau". (ten pat).

Pirmieji Mero apsakymai pasirodė spaudoje 1956 m., o 1960 išspausdinamas jų rinkinys „Geltonas lopas". Inžinieriaus profesiją pakeitė į rašytojo. Iki šiol yra pasirodę šios Mero knygos: novelių rinkiniai — „Žemė visada gyva" (1963) ir „Senas fontanas" (1971), romanai — „Lygiosios trunka akimirką" (1963), „Ant ko laikosi pasaulis" (1965), „Mėnulio savaitė" (1971) ir „Striptizas, arba Paryžius - Roma - Paryžius" (*Pergalės* žurnale, 1971, Nr. 10 - 12). Pažymėtina, kad Meras yra vienas tų laimingųjų rašytojų, kurio darbai patraukė svetimtaučių dėmesį. Jo apsakymai išversti į rusų, lenkų, gruzinų, tadžikų ir kit. kalbas, „Lygiosios trunka akimirką" — į estų, bulgarų, latvių, vengrų, žydų, hebrajų, rusų, ispanų, vokiečių, prancūzų, čekų, ir kit., „Ant ko laikosi pasaulis" — į lenkų, vengrų, latvių, rusų, vokiečių, bulgarų; „Mėnulio savaitė" — į vokiečių kalbą.

Daugumos Mero kūrinių tematika paremta žydų išgyvenimais vokiečių okupacijos metu. Nesistengdamas atkurti istorinių įvykių eigos, jis sustoja ties paskirų žmonių pergyvenimais, pateikia kankinamų, niekinamų ir žudomų žmonių kančių monumentalius vaizdus. Ypač pabrėžtinai akcentuoja miriop pasmerkto žmogaus pastangas išlikti žmogumi ir jo kovą prieš bet kokią rasinę neapykantą, žmogaus nužmoginimą, jo išnaudojimą ir pan. Pvz., romane „Lygiosios trunka akimirką" dviejų jaunuolių šiurpūs kančios keliai ir jų kankintojų - nacių žvėriškumas kaip ir visos žydų tautos kančios ir nacių smurtas įgavo universalią prasmę; iš tikrųjų vyksta nuožmi kova tarp gėrio ir blogio. Pats Meras teisingai pastebėjo knygos aplanke, kad, romano veiksmas gali vykti ne būtinai gete; jis vyks bet kur, ten, kur tokios aplinkybės, kur žmonės priešinasi, kur jie susiburia į bendrą kovą su tamsia galinga jėga, nukreiptą prieš žmogiškumą".

Pažymėtina, kad Meras išsiskiria iš eilės kitų sovietuose kūriančių rašytojų, kurie mato blogąsias gyvenimo puses tik vakarų pasaulyje, naciuose bei fašistuose. Pvz., romane „Ant ko laikosi pasaulis" matome, kad nėra tokios santvarkos, kuri apsaugotų žmogų nuo neteisybės ir išnaudojimo. Santvarkoms keičiantis, neišnyksta neteisybė, o tik pasikeičia išnaudojimo būdai. Pagrindinis romano veikėjas — tarnaitė Veronika — kentė paniekinimą, išnaudojimą nepriklausomybės ir karo metu, ji taip pat yra skriaudžiama ir sovietų valdžios pokaryje. Ypač akcentuojamas žmogaus nežmogiškumas žmogui romane „Mėnulio savaitė". Čia Meras pažvelgia į žmogaus kančios problematiką iš kelių laiko ir vietos perpektyvų. Pagrinde aprašydamas dviejų jaunuolių, vėliau nacių sušaudytų, pergyvenimus karo metu, Meras lygiagrečiai pateikia vienos savaitės pasaulio žinias jau po dvidešimt penkių metų po karo, paimtas iš radijo bei laikraščių pranešimų. Žinių citatos yra šiurpios — tai žmoniją niokojantys gamtos prajovai, amerikiečių Vietnamo karo pranešimai, ištraukos iš Eichmano bylos, iš Amerikos balso transliacijų. Tik vienoje pasaulio dalyje, t. y. Sovietų Sąjungoje, tą savaitę, tarsi ignoruojant visas žmonijos nelaimes, skelbiama stoties Luna 9 atliekami moksliniai tyrimai mėnulyje. Ir citata „istorinis tarybinės liaudies žygdarbis" skamba ironiškai, kaip ir standartinis posakis „įtempto ir atkaklaus tarybinių mokslininkų, inžinierių ir darbininkų didelio kolektyvinio darbo rezultatas". Iš romano „Mėnulio savaitė" išplaukia išvada (Ar ne dėl to šis romanas išėjo atskira knyga tik po penkių metų?): kaip ir praeityje, taip ir dabar žmogaus gyvenimas nepakito — jį tebesiaubia gamtos katastrofos, žmogaus sužvėrėjimas, smurtas, — tačiau, užuot susirūpinus žmogumi ir palengvinus jo gyvenimą žemėje, aukojama jėgos ir ištekliai neapgyvendintos dykumos — mėnulio tyrinėjimui.

Paskutiniame romane „Striptizas, arba Paryžius - Roma - Paryžius" Meras vėl grįžta prie paties žmogaus vidinės problematikos, prie žmogaus neužgniaužiamo troškimo gyventi, nepaliaujamo ieškojimo sau vietos pasaulyje ir kovos išlikti savimi. Pvz., vyriausiam romano veikėjui siūloma atsisakyti savo nuomonės, neturėti svajonių bei iliuzijų, o sunaikinus visas individualumo žymes jam tada būtų suteikta teisė gyventi šimtą metų „be vargo ir rūpesčių, be skausmo ir aimanų, be ašarų ir dantų griežimo". Žinoma, toks pasiūlymas nepriimtinas ir apsisprendžiama išlikti žmogumi, t. y. kentėti ir mirti, bet ne gyventi šimtą metų beveide būtybe.

Retas Mero personažas turi individualesnius bruožus; iš vienos pusės pabrėžtinai atskleidžiami jį naikinantys, siaubiantys įvykiai, iš kitos — išryškinta ne tiek emocinė bei psichologinė veikėjo būsena, kiek jo moralinė pozicija. Kompoziciniu atžvilgiu, ypač jo romanai, sukomponuoti iš atskirų, kartais beveik savarankiškų apsakymų. Ypač paskutiniuose romanuose ryškus eigos ir įvykių paralelinis sugretinimo metodas. Jis mėgsta apsčiai naudoti pasakos, baladės bei fantastinių apsakymų elementus.

Nežiūrint į tai, kad Mero kūriniai taip gausiai išversti į kitas kalbas, nepasakytum, kad jie būtų meno šedevrai. Įvykių bei asmenų aprašyme jaučiasi tam tikras šablonas, o kartais net primityviškumas. Meninė kūrinių vertė nukenčia nuo dažno tų pačių stilistinių priemonių pakartojimo. Gausoki lyriniai samprotavimai kartais per daug ištęsti, jų esmė prasklysta daugiažodiškume, o alegoriniai bei simboliniai kūrinio aspektai priartėja iki abstrakcijos arba tampa mažareišmėmis frazėmis.

Geriausiu Mero kūriniu skaitytinas romanas „Lygiosios trunka akimirką". Čia sukurti vaizdūs ir saviti charakteriai, išgauta dramatiška atmosfera. Ypač vykusiai sulydyta į vieningą meninę visumą lyrizmas su tragiškų įvykių ir asmenų dramatiškumu.

Atsakydydamas į *Literatūros ir meno* (1966., Nr. 5) anketą Meras pastebėjo, kad rašydamas neskiriąs ypatingo dėmesio kūrybiniam procesui. „Rašymo būdo", anot jo, „stiliaus priemonių pasirinkimą taip pat priskiriu labiau pasąmonės sferai.". „Kai rašau, man atrodo, jog reikia rašyti būtent taip, o ne kitaip." Tačiau iš kitų Mero pasisakymų spaudoje, o ypač iš jo romanų, aišku, kad jis nuolat ieško naujų stilistinių ir kompozicinių išraiškos priemonių. Simpoziume, įvykusiame Vilniuje 1970 m., aptariant literatūrinius klausimus, Meras pasisakė už drąsesnį meninių išraiškos priemonių ieškojimą bei eksperimentavimą kūryboje: „Vis dėlto daugelis kritikų labai atsargiai kalba apie naujas ir dar nepanaudotas menines priemones, nuolat sudrausdami vienas kitą ir vėl grįždami prie nelemto klausimo — tradicija ar novatoriškumas, atskirais atvejais netgi stabdydami natūralų literatūros procesą". (*Literatūra ir menas*, 1970, Nr. 47). Netiesioginiai polemizuodamas su socialistinio realizmo dogmatikais, Meras pabrėžė, kad kritikai „tam tikras dabartines pasaulinės literatūros menines priemones per daug tvirtai pririša prie tam tikrų kūrinių ir tam tikros ideologijos, nesugebėdami suprasti, jog priemonė yra tiktai priemonė ir didele dalimi, o dažniausiai

ir visiškai nuo mūsų priklauso, kokį turinį jinai išreikš" (ten pat).

Užklaustas, — „Kokius tarybinius, užsienio autorius Jūs labiausiai mėgstate", Meras pirmiausia paminėjo A. Čechovą, D. Londoną ir Mopasaną, o paskui I. Babelį, A. Voznesenskį, H. Belį ir F. Kafką. Nė vieno iš rusų bei lietuvių dabartinių, sovietinių „klasikų"!

Mero apsakymai, o ypač du pirmieji jo romanai, Lietuvoje buvo labai palankiai sutikti, nors aptarinėjantieji į Mero kūrybą žvelgė per socialistinio realizmo prizmę. Pvz., J. Bielinis („Žmogaus koncepcijos bruožai dabartinėje lietuvių literatūroje", Vilnius, 1969) paskyrė net 12 puslapių Mero romanų aptarimui. „Lygiosios trunka akimirką", anot Bielinio, „skamba kaip himnas tautų brolybei, didvyriškumui ir drąsai bendro pavojaus akivaizdoje. Meniškai sukurtais veikėjų paveikslais rašytojas atskleidė reikšmingą humanistinę idėją" (146 psl.). Romane „Ant ko laikosi pasaulis" skelbiąs „lenininio humanizmo idėjas", Meras „aistringai gina socialistinio humanizmo perspektyvas ir meniškai įtikinamai parodo, kad tik socialistinė revoliucija gali pilnai sužmoginti žmogų" (106 psl.).

Alg. Bučys, kalbėdamas apie „Lygiosios trunka akimirką", pasiūlė „pasveikinti I. Merą ir kitus mūsų prozaikus, kurie taip atkakliai nelei - džia sustingti labiausiai universaliam naujų laikų prozos žanrui, dažnai ir visasąjunginiu mastu pirmieji atverdami naujas tarybinio ramano galimybes" (*Literatūra ir menas*, 1965, Nr. 49). Ten pat aptardamas romaną „Ant ko laikosi pasaulis" Bučys pažymėjo, kad jame rašytojui pavykę „bene primą kartą taip glaustai meniškai iškelti ir savaip apmąstyti sudėtingą dvasinę patirtį tos kartos, kuri nūnai gyvena savo penktąjį ar šeštąjį dešimtmetį".

Praėjo penketas metų. Tas pats Alg. Bučys, plačiai aptardamas lietuvių „tarybinio" romano raidą bei žanro problemas iki 1970 m., anksčiau parodęs ir namaža įžvalgumo Mero kūrybos vertinime, knygoje „Romanas ir dabartis" (Vilnius, 1973) Mero jau net vardo nemini. Tarsi toks romanistas lietuvių literatūroje neegiztuoja. Ar Mero romanai staiga nustojo skelbę „lenininio humanizmo idėjas"? O gal jo romanai, net „visasąjunginiu mastu" atvėrę „naujas tarybinio romano galimybes", jau tapo bereikšmiai, tiek paseno, kad gėda net apie juos rašyti?

Kokia bebūtų Icchoko Mero vieta lietuvių literatūros istorijoje, šiuolaikinė oficialioji sovietų nuomonė jos nebepakeis. O Meras ir toliau kuria lietuviškai. „Negausų laisvą laiką", — kaip prisipažįsta viename laiške, — skiriąs „smulkiajam prozos žanrui — novelei — bei naujos aplinkos stebėjimui ir apmąstymui".

Br. Vaškelis

I. MERAS

PUSĖ VALANDOS NEPAŽĮSTAMUOS NAMUOS

(Apsakymas)

Karas, karas, karas, galvojau sau, na, tai kas, ar jau taip svarbu, kas dedasi aplinkui?

Iki šiol nežinau, kaip visa tai įvyko — tarytum sapne, o gal ir buvo tai sapnas iš tikrųjų. Ar man liepė kas, ar paprašė užeiti į tuos namus, nors nežinojau, ko einu ir pas ką einu, ir kokiu reikalu — prašyti ar imti, ar duoti. Nors, tiesą pasakius, tarytum jaučiau, tarytum supratau, kur einu ir ko.

Ir nuėjau iš tikrųjų, nors neprisimenu — kaip. Nei pėsčias, nei važiuotas, lyg laiptais kokiais kopiau.

Atsidūriau priemenėj, ten pilka šviesa krito iš pailgų palubės langų, o gal elektros lempos švietė iš kampų, bet labai apdulkėjusios, matyt, jos buvo, nes keistai atrodė viskas aplinkui — kažkokie drabužiai bespalviai ant vienos sienos, senoviškas piaustytas bufetas prie kitos prigludęs, raityta viršūne kryptelėjęs priekin, viena keturkampe stiklo akimi piktai bliksėdamas, kitą, vidurinę, matine plėvele užtraukęs lyg neregys, trečią, persišviečiančią juodon gilumon, smalsiai išplėtęs, kaip ir aš, ir grindys — medinės ar iš akmens — per pilkąjį rūką vos įžiūrimos, kietos, slegiančios.

Karas, karas, galvojau sau, — ar jau taip svarbu, kas dedasi aplinkui.

Tylu buvo lyg karste, nesirodė niekas, nejau neskambinau įeidamas, bet vis tiek niekas nesirodė, ir aš pabandžiau įsivaizduoti, įžvelgti toje balkšvoje pilkos priemenės šviesoje moterį, kuriai buvau reikalingas.

Ir sumirgėjo, pralėkė vaizdai bauginantys, nors vis raminau save: ir daili, ir nesena, ir patraukli, bet migloti vaizdai savaip keitė vienas kitą — praslinko senė sukritusiu kūnu ir blizgančia kaire akimi, sumitusi merga storomis lyg kaladės kojomis, putli ranka, rudi plaukai, baikštus baltas veidas, besislepiantis nuo pašalinio žvilgsnio.

Tuo metu vyriškis priemenėn įbėgo. Šviesiaplaukis akiniuotas nestambus vyriškis. Skubotai nužvelgė jis mane, pro šalį pralėkė, nuleidęs galvą į sieną, bespalviais drabužiais išsipūtusią, atsirėmė, paskui sugrįžo, ir susigėdau aš širdies gilumoje, susigėdau, ko atėjęs. Nelaukiau, mat, vyriškio, manęs sutinkančio, juk lyg ir moteris turėjo manęs laukti. Ir raminau save, ir tariau sau, — gal ne vyras šitas vyriškis, gal pas jo žmoną atėjau. Gal jis pats ir iškvietė mane.

Vis tiek sumurmėjau kažką atsiprašydamas.

Ar taip tik atrodė.

Nes nepajutau, kad lūpos mano būtų sujudėjusios, ir garso jokio ausimis neišgirdau.

Nė jo lūpos nekrustelėjo, ir garso jokio nebuvo, kai dėbtelėjo į mane ir paklausė:

— Ar tu švarus?

Pakreipiau galvą, nesupratęs, irgi klausdamas.

— Ar sveikas? Sveikas.

Jis kitko klausė:

— Ar tavo kūnas švarus?

Niekaip negalėjau prisiminti, prausęsis tą dieną ar ne, o ir nesusigaudžiau — diena ar vakaras, rytas ar naktis, nes visai nuovoką praradau ir vietos, ir laiko.

Kol stovėjau taip, galvą nuleidęs, bandydamas kažką suprasti, jis pasakė:

— Nusirenk.

Jis stovėjo priešais, šitas nestambus vyriškis, šitas akiniuotas žmogelis neįsimintinais veido bruožais, ir kantriai laukė, o aš lėtai traukiau per galvą megztinį ir galvojau, kad negražu, labai negražu bus, jei iš tikrųjų nelabai švarus aš, jei pamatys jisai, kad aš nešvarus, nes, ko gero, tikrai nespėjau šiandien nusiprausti. Karas, karas, galvojau, karas, na, ar jau taip svarbu. Ir nors visai vis tiek buvo, visai nesvarbu viskas, bet nenorėjau, kad išvarytų.

— Ir kelnes, — pasakė jis.

Kaip sapne, dariau viską, ką liepė. Ir kelnes nusimoviau, nors pats nežinau — kaip, gal vyriškis tas padėjo, ir kur numečiau jas. Tik šaltį pajutau, drebulys kūnu perbėgo, gal priemenė neapkūrenama buvo.

O tuo metu vyriškis jau mikliai dirbo savo darbą toliau. Užvertė jis mano marškinius ir nugarą man drėkstelėjo aštriu šepetuku, stipriai papūsdamas. Pūkai ant viso kūno pasišiaušė, ir drebėjau, kad nepakiltų nuo jų, oro srovės išjudinta, kokia dulkelė, kad neišvarytų manęs.

Ko gero, švarus buvau, ar neberūpėjo tam vyriškiui, nes pajutau virš kairiosios šlaunies bukos adatos dūrį, skaudų ir nelauktą, — kam tie vaistai ir kokie tai vaistai? Kad neužkrėsčiau? Kad neapvaisinčiau?

Jis saugojo savo moters sveikatą?

Jis svetimų vaikų nenorėjo?

Ir nusijuokiau, kaip juokiamasi sapne, nes man buvo juokinga, kaip sapne kad būna.

Vyriškis dirbo šitą darbą nebe pirmą kartą, galėjau pasikliauti, jis žinojo, ką daro, tik labai skubėjo — ar visada, ar tik šį sykį, gal perdaug buvo užgaišęs, gal iš tiesų, artėjo kažkam paskutinioji valanda, o aš stengiausi prisiminti, ar būna vaistų, kad neapkrėstum, ar būna tokių, kad neapvaisintum, ir kokių dar vaistų būna tokiais atvejais.

Tuo metu jis įstūmė mane į gretimą kambarį.

Ir tada atspėjau.

Tur būt, atspėjau.

Kad būčiau tikras vyras — stiprus vyras.

Man tapo ramiau. Ir maloniau. Galėjau pasikliauti savimi bet kokiu atveju. Galėjau dėtis vyru nesibaimindamas.

Tik atrodžiau nekaip — menku rūbu vilkėjau — glaudėmis ir apipešiotais marškiniais.

Taip ir buvau įgrūstas į šį didžiulį kambarį, minkštais baldais apstatytą, ir trys moteriškos esybės ramiai sėdėjo ten laukdamos, ir aš be galo susigėdau, toks pusplikis ir apipešiotas patekęs į nepažįstamus namus, tarp trijų moterų, ir ėmiau žodžiais ir gestais atsiprašinėti, ir ilgai atsiprašinėjau, bet jos visos nekreipė dėmesio į tuos atsiprašinėjimus nei mane patį, ir supratau, kad nieko tokio, nieko baisaus, viskas tvarkoj ar beveik tvarkoj, o gal ir visai įprasta, nes aš buvau daiktas, atgabentas, paruoštas ir įmestas čionai tam tikru reikalu, ir visa kita neturėjo reikšmės, o gal jos apsimetė, kad tokios smulkmenos kaip rūbas jokios reikšmės neturi, ir aš ramiai atsisėdau minkšton kėdėn ir koją ant kojos užkėliau, ir apie drabužius užmiršau, ir apytamsį kambarį apžvelgiau ir moteris, visas tris, nes rūpėjo, kodėl čia jų trys ir kuriai buvau skirtas, nejaugi visoms, vargu ar visoms, maniau rasiąs čia tik vieną, bet jeigu trys sėdėjo, ką darysi, tiesiog nereikėjo kreipti dėmesio, juk ir jos nekreipė, kad tik glaudėmis ir apipešiotais marškinėliais vilkėjau, gal taip buvo čia įprasta, gal taip turėjo būti, o gal jos visos sėdėjo kartu, kad vienai iš jų būtų lengviau laukti — manęs laukti, o gal sėdėjo jos visos trys, kad galėtų kalbą kokią užmegzti, kad susipažintume, ar ką, ar bent apie orą pakalbėtume, ar ką, kad viskas taptų paprasta, paprasta, ir aš peržvelgiau moteris, visas tris, ieškodamas, akiniuotojo vyriškio žmonos, kuriai turėjau būti skirtas, kaip galvojau.

(tęsinys 11 p.)

KELIOS PASTABOS DĖL KULTŪRINĖS VEIKLOS SUSTIPRINIMO

Pereitą kartą šioje skiltyje teko nusistebėti spaudoje skelbtomis rašytojo Anatolijaus Kairio mintimis, kurios, jei šiaip ir nebūtų didesnio dėmesio vertos, pasirodė diskutuotinos vien jau dėl jų autoriaus išskirtinų pareigų mūsų visuomeninėje ar kultūrinėje veikloje, nors tikrumoje nebuvo kalbama iš oficialios tų pareigų tribūnos. Šį sykį *Draugo* (1974.IX.7) kultūriniame priede Anatolijus Kairys prabilo jau iš L. B. Kultūros Tarybos pirmininko kėdės, kalbėdamas išimtinai savo veiklos sritį liečiančiais klausimais, ir visai atvirai provokuodamas suinteresuotųjų pasisakymus. Kai kurie jo teigimai ar idėjos ir vėl sukėlė abejonių ar bent nustebino, nors patsai stipresnis šio klausimo pajudinimas nusipelnytų vien teigiamo įvertinimo.

Ne vienas A. Kairio teiginys atspindi ne visai realistišką esamos padėties vaizdą. O juk tai yra pamatas, kuriuo kultūrinė veikla remsis. Payzdžiui, kalbant apie mūsų visuomenę bendrai ir Lietuvių Bendruomenę specifiniai, ir pripažįstant, jog rūpestis kultūrine veikla anaiptol nėra pakankamas, kažin ar teisinga tarti, kad „šiuo metu daugiausia laiko ir lėšų eikvojama politikai ir politikavimui". Jei ant vienos svarstyklių lėkštės sudėtumėm metinius ALT'os, VLIK'o ir politinių partijų biudžetus, o ant kitos — aukas Lietuvių Fondui, mokyklų, chorų, šokių ratelių ir kitokių kultūrinių organizacijų biudžetus, pamatytumėm visai priešingą vaizdą. Žinoma, jeigu A. Kairys šituo teigimu tenori parodyti savo nusistatymą, liečiantį seną ALT'os ir L. Bendruomenės ginčą dėl atsakomybės ir atskaitomybės sričių — būtų visai kita tema. . .

Kalbant apie jaunimo teatrų ir meno sambūrių steigimą ne tik L. B. apygardose (jų yra 9), bet ir didesnėse apylinkėse, kažin ar tikslinga manyti, kad „jėgų turime, reikia tik pinigų ir tinkamų visuomeninio darbo sąlygų". Jeigu į „jėgų" sąvoką čia įeina ne tik talentai, bet taipgi vadovai bei organizatoriai, man rodos tokių kaip sykis labiausiai trūksta, trūko ir trūks. Vargu šį klausimą išspręs A. Kairio siūlomas būdas prisivilioti jaunimą, mokant jiems atlyginimą „už deklamacijas, vaidinimus, rečitalius, reportažus, kritiškus straipsnius, knygų platinimą, romanų santraukas ir panašius darbus mūsų kultūros orbitoje". (Kaip matote, daugiausia tose srityse, kuriose žymiai geriau kvalifikuotas „senimas" net nesapnavo būti atlyginamas!) Kas gi tas lėšas atlyginimams sutelktų? Ar L. Bendruomenė, kuriai netgi simbolinio solidarumo mokesčio surinkimas visada buvo didžiausiu rūpesčiu? Visuomenė? Bet kas gi belieka „visuomenėje", pradėjus, kaip anas sakė, kiekvienai grupei nuo jos atsiriboti: jaunimas ir visuomenė, pensininkai ir visuomenė, šiaučiai ir visuomenė, gimnazistai ir visuomenė, čigonai ir visuomenė. . . O tie pinigai gi (paties A. Kairio vykusiai cituojamos dainelės žodžiais kalbant) negimsta „iš saulės ir vėjo". . . Per maža turiu pagrindo tikėti ir A. Kairio tvirtinimu, būk tai „amerikiečiai atlygina savo jaunimui už kiekvieną pajudėjimą". Plačiau pasidairęs A. Kairys netrūktų pastebėti, jog daugybė netgi profesionalių amerikietiškų sambūrių čia apšnekamose srityse šiaip taip vegetuoja, ar išsilaiko kaip tik dėl to, kad susiranda neapmokamų entuziastingų savanorių talkininkų. . .

Abejotinų ar klaidinančių prielaidų būtų galima surasti ir daugiau. Tačiau, straipsnį skaitant, pirmiausia nustebino ne jos, o paties Kultūros Tarybos pirmininko savotiškas susismulkinimas. Mat apie kultūrinės veiklos planavimo institucijos reikalingumą viešai ir privačiai buvo jau daug šnekėta, o iš tų šnekų susidarė gana aiškus vaizdas, ko iš tokios institucijos labiausiai lauktina. Būtent: konkrečių artimos ir tolimos ateities užsimojimų suformulavimo, jų įvykdymo galimybių išnagrinėjimo, bei eilės ar prioriteto nustatymo. Tiesa, ir šitokių projektų bent keletą A. Kairys pateikia, tačiau ir jų dauguma (L. B. knygų leidyklos steigimas. . . dramos antologijos išleidimas. . . botanikos žodynas. . . operos perkėlimas iš Marquette Parko į vidurmiestį. . .) kažkaip neatrado pirminės svarbos ar aktualumo.

Didžiausio dėmesio vertais pasirodė siūlymai ar uždaviniai, kurių vykdymas visada turėjo būti L. B. programos pirmuose paragrafuose. Tai: 1. reikalas organizuoti apylinkėse „knygynus, knygynėlius ir knygnešių tinklą" ar kitokius knygų platinimo būdus, ir 2. steigti vadinamus „apvaliuosius stalus", „kurių tikslas būtų plačiau ir giliau skiepyti ir skatinti mūsų jaunime lietuvių kultūros pažinimą už mokyklos ribų. Abu uždaviniai iš tikro yra labai gimininga.

Pirmojo atveju, L. B. iki šiol tik daug šnekėjo, skelbė, deklaravo, bet mažai ką konkrečiai darė. Jei ji čia rimtai ateitų į talką leidykloms, šios gal pergyventų antrąją jaunystę ar bent prisikeltų iš numirusių.

Antrojo atveju, didesnio ar mažesnio masto bandymų būta ir tebėra. Juos reikėtų panagrinėti ir iš jų pasimokyti. Vienas iš sėkmingiausių — penktadienių vakaronės čikagiškiame Jaunimo Centre — šiemet buvo apvainikuotas didinga poezijos švente. Džiugu, kad E. Pakštaitė ir L. Alenskas, prisidėję prie tų vakaronių pasisekimo ir organizavimo, Kultūros Tarybos jau užangažuoti kaip tik panašaus uždavinio vykdymo talkai.

Neseniai spaudoje buvo paskelbtos A. Kairio Kultūros Tarybon užverbuotų asmenų sąrašas. Jis — gana ilgas (net devyniolika pavardžių!) ir įspūdingas. Ir tai ne vien pasaulėžiūriniu margumu. Belieka nuoširdžiai palinkėti, kad jis neliktų tik spalvingu fasadu ar butaforiniu balastu.

Algirdas T. Antanaitis

JAUNIMO KURSAI

Šių metų 4-me *Akiračių* numeryje šitoje skiltyje buvo rašoma, kad mūsų jaunimas mažai tesidomi savo tėvų kalba, lietuviška knyga ar spauda, kad „daugumas nemoka lietuviškai rašyti ir nenori lietuviškai skaityti. Jie temoka šokti ir tai laiko savo lietuviško susipratimo įrodymu". Straipsnis baigiamas tokiu klausimu: „ar galima pakelti mūsų studentijos lietuvišką raštingumą, prisiugdyti daugiau tokių, kaip Pakštaitė, Plioplytė, Idzelis, Girnius, Černius ir kiti, ar galima ją kaip nors sudominti lietuvių kultūra?

Į tą klausimą praeitą vasarą buvo duotas lyg ir atsakymas, kad galima. Turime galvoje jaunimo lituanistinius kursus — čia Amerikoje ir Lietuvoje.

Amerikoje jie įvyko liepos mėnesį Beamont stovyklavietėje, Ohio valstijoje. Kursai truko

VELNIO PLAUKAI

TIKIU Į VISAGALĮ KOMUNIZMĄ. . .

„Tikiu į Komunizmą, Visagalį", — išpažįsta dalis mūsų išeivijos. Bet nemaža dalis, ypač iš viduriniosios ir jaunesniosios kartos, nenori į tikinčiųjų eiles įsirašyti.

Viena iš nenoro priežasčių tai kad ką teigia tikintieji, dažnai neatitinka tikrovei. „Nei plaukas nuo galvos nenukrenta Lietuvoj be komunistų žinios", — sako tikintieji. O netikintys žino, kad velnias ne toks jau budrus, kaip jį maliavoja, nes Lietuvoj tie plaukai slenka saujom (pogrindžio spauda, tūkstančiai parašų po pareiškimais, ir t. t.). „Komunistai tais savo vasaros kursais Vilniuje perauklės mūsų jaunimą", — tvirtina tikintieji. O netikintieji netiki. Mat, jau yra tuose kursuose buvusių ir grįžusių ir — nepersiauklėjusių. „Nemanykit, tik atrodo, kad jiems nesiseka. Komunistai tyčia taip suplanavo, kad mus apmulkint." O netikinčiųjų akimis žiūrint, visa tai atrodo ne kaip koks super - machiaveliškas planas, o tik nesėkmės.

Kad rusiškasis komunizmas, atstatęs kampuotą nenumaldomą krūtinę taip eis ir nueis per visą pasaulį, — skelbia ne tik mūsiškiai (su pasibaisėjimu), bet ir sovietinė propaganda plakatais, šūkiais („lozungais"), straipsniais (su noru psichologiškai išgąsdint). Bet visos šios pompos akivaizdoj atsimena priklausomoj Lietuvoj girdėtas posakis: „nebijokit, nepralenksim mes jūsų. . . nes tada pamatytumėt, kad mūsų kelnės kiauros. . ."

Apie sovietinių kelnių stovį geriausiai, žinoma, nusimano sovietiniai piliečiai. Na, ir arti stovintieji. . .

O nebe vienam ir nebe dviem iš anųjų ima rodytis, jog netolimoj ateity Sovietų Sąjunga suirs į dalis, iš kurių ji yra sulipdyta. Jugoslavas Milovan Djilas (*Saturday review/World*, Aug. 24, 1974) mėgindamas įsivaizduoti pakitimus pasauly, pramato štai ką: „Per sekančius 50 metų reikšmingiausias pasikeitimas bus sovietų imperijos subyrėjimas. Jau įmanoma įžiūrėt skaitlingų ženklų. . Pas rusus atgijo tautinis susipratimas, laisvės ilgesys. . . negalima į galimybių skaičių neįtraukti sukilimų rytų Europoj. . . Pabaltijo tautos ir Ukraina atsiskirs nuo europietiškos Rusijos dalies ir sukurs nepriklausomas valstybes".

Neringa Stevens

SOVIETINĖS ŠYPSENOS

TARYBINĖJE PARDUOTUVĖJE

Tarybinėje parduotuvėje tarybinis pirkėjas prašo tarybinės pardavėjos suvynioti jam du kilogramus vyriausybinių silkių.

— Tai kad, drauge pirkėjau, nežinau kurios tos silkės vyriausybinės, — nedrąsiai aiškinosi tarybinė pardavėja.

— Nagi tos kur be galvų, — paaiškina tarybinis pirkėjas.

savaitę laiko, juose mokėsi 25 kursantai, o lektoriai buvo St. Barzdukas, kun. J. Vaišnys, S. J., prof. R. Šilbajoris, prof. T. Remeikis, žurnalistas Alg. Rukšėnas, dr. V. Stankus. Baigiantis kursams, jaunimas pageidavo, kad kitais metais jie būtų pailginti iki 14 dienų. Latviai esą tokias studijų savaites pradėję prieš 10 metų su 25 klausytojais, o dabar jų susirenka iki 200. Kursų lektorius kun. J. Vaišnys apie tuos kursus padarė tokią išvadą; „Nors susirūpinimo buvo, bet mes lektoriai, nė vienas nesitikėjom, kad taip gerai viskas pavyks. Tokios savaitės rengtinos kiekvienais metais" (*Tėviškės Žiburiai*, 1974.VIII.15). Jeigu tai iš tikrųjų nebus sporadiškas reiškinys, jei tie kursai vyks kasmet ir ypač jei jie plėsis laiko ir dalyvių skaičiaus atžvilgiu, tai bus tikrai sveikintina apraiška, kurią gal galima būtų pavadinti naujų vėjų pūtimu mūsų jaunimo veikoje.

Lietuvoje „lietuvių kalbos kursai užsienio lietuviams" įvyko nuo liepos 8 iki rupgpiūčio 18. Vadinas, truko šešias savaites. Tokie kursai pradėti pernai. Šiemetiniuose dalyvavo 20 kursantų — daugiausia iš Jungtinių Valstybių, bet buvo po porą ar po vieną iš Kanados, Pietų Amerikos, Vakarų ir Rytų Vokietijos, Australijos. Nors oficialiai jie vadinosi lietuvių kalbos kursais, bet jiems geriau tiktų lituanistikos bei krašto pažinimo kursų vardas, nes juose mokoma ne tik kalbos, bet ir daug kitų dalykų.

Kursantų parsivežtas paskaitų tvarkaraštis rodo, kad lietuvių kalbą istoriniu požiūriu dėstė profesoriai Vyt. Mažiulis, Z. Zinkevičius, o pačią bendrinę kalbą — docentai J. Balkevičius (jis buvo ir kursų vadovas), A. Pupkis, J. Kabelka, J. Žukauskaitė. Lietuvos istoriją (feodalinės valstybės bruožai) dėstė prof. J. Jurginis, geografiją — prof. Č. Kudaba, literatūrą — akad. K. Korsakas, doc. A. Bučys, apie tautosaką kalbėjo doc. D. Sauka, apie meną — P. Gudynas, apie senas knygas Vilniaus universitete — docentas L. Vladimirovas, o apie emigracinę kultūrą ir Tarybų Lietuvą — V. Kazakevičius.

Be to, buvo lankomi visokie muziejai, daromos iškylos į kitus miestus ir į kaimą. Kursantai lankėsi kelis kartus Kaune, Trakuose, Druskininkuose, Anykščiuose, Ignalinoje, Leningrade. Matė liaudies buities (etnografinį) muziejų prie Rumšiškių, lankėsi kolūkyje, gamyklose. Buvo susitikimų su švietimo ir kultūros įstaigų atstovais, su rašytojais, menininkais, muzikais, architektais, kinematografais. Dalyvavo koncertuose — Paveikslų galerijoje (buvusioje Katedroje), filharmonijos rūmuose (ansamblio „Lietuva" koncerte), matė lietuvių gamybos meninių bei dokumentinių filmų. Beje, kursų metu įvyko ir, sakytume, simbolinės reikšmės vestuvės — išeivijos lietuvaitės su Lietuvos lietuviu. Vestuvės truko porą dienų, jose dalyvavo ir kursantai.

Ar tie kursai buvo naudingi ir įdomūs patiems kursantams? Aiškinimas nereikalingas. Verčiau paklausykime, ką sako tų kursų seniūnė Danutė Janutienė iš Kalifornijos: „Išvažiuojame visokeriopai praturėję, išvažiuojame su dar gilesne meile savo tėvų kraštui ir jo žmonėms. Mes prisiminsime ilgus metus Trakų garbingą pilį, Čiurlionio muziejų ir nuoširdžius „Šešupės" kolūkiečius. Kursai davė daug, daug naudos. Linkime, kad ir kiti galėtų išmokti to, ko mes išmokome, grožėtis tuo, kuo mes grožėjomės" (*Gimtasis kraštas*).

Kad jaunimas tais kursais domisi, rodo ir tas faktas, kad tiek pernai, tiek ir šiemet kandidatų į juos buvo dvigubai daugiau, negu buvo priimama. Tai geras ženklas. Nepaisant mūsų parapinių patriotų gąsdinimų, kad tie kursai daromi mūsų jaunimui „smegenims išplauti", jaunimas instinktyviai suvokia, ko tie gąsdinimai verti ir jų nepaiso. Įdomu, kad tuos kursus sugalvojo ir organizavo ne kas nors išeivijojo, o Lietuvos žmonės. Užteko tik paskelbti, kad tokie kursai bus, ir mūsų jaunimas tuoj atsiliepė: gerai, važiuosim.

Be šitų kursantų, Lietuvą šiemet aplankė dar apie kita tiek išeivių jaunuolių mažesniais būreliais ar su turistinėmis grupėmis. O tai jau sudaro reikšmingą jaunimo dalį, vien šią vasarą galėjusią pamatyti tėvų kraštą ir pabendrauti su jo žmonėmis. Belieka pageidauti, kad tokiam jaunimui būtų sudarytos lengvesnės pragyvenimo sąlygos, nes viešbučių kainos turistams, ypač studentams, Vilniuje labai aukštos.

Grįžtant prie to, kas pradžioj buvo pasakyta, reikia linkėti, kad tie lituanistiniai kursai tiek čia išeivijoje, tiek ir Lietuvoje taptų pastovia tradicija, kad juose niekuomet nepritrūktų klausytojų, kad jie nuolat tobulėtų. Mes manome, kad už šių kursų suruošimą dėkingi yra Vilniaus universiteto vadovybei, profesoriams ir kitiems kursų talkininkams ne tik kursų lankytojai, bet ir dauguma išeivijos.

A. Daugvydas

PUSĖ VALANDOS NEPAŽĮSTAMUOS. . .

(atkelta iš 9 p.)

Jokio ženklo, jokio judesio, tarytum užburęs būčiau jas, o gal jos mane užburti norėjo. Tyla persunkė orą ir daiktus, ir moteris.

Pakilau nuo kėdės.

— Mano vardas, — tariau, — . . .

Ir linktelėjau kiekvienai atskirai.

— Mano pavardė, — tariau, — . . .

Vėl pagerbiau kiekvieną.

Niekas neatsiliepė, nė nekrustelėjo, ir tyla tebesitęsė, jau imdama bauginti.

Nejaugi visos, galvojau, nejaugi visoms aš reikalingas, ir kaip čia pradėti, ar jos pačios pradės, ar kokį ženklą duoti reikia, kad aš pasiruošęs, nors dar nesijaučiau vyru, gal vaistai dar nepaveikė.

Pritūpiau ant savo kėdės ir bandžiau bent kokią gyvybę pajusti, nes gyvos juk buvo tos moterys, visos trys.

Ant sofos, kampan alkūnę įspraudusi, kūnu pusę baldo užimdama, sėdėjo pagyvenusi moteriškė. Mačiau jos didelį apvalų veidą, vešlius plaukus, tą veidą rėminančius, stambias rankas, pusiau nuogas, tokias pat stambias krūtis ir šlaunis, juosvą rūbą ištempusias, apvalų pilvą, tuo pačiu veržiamą. Jinai ir buvo, matyt, akiniuotojo žmona.

Bet nė nepažvelgė į mane, gal nebuvau jai reikalingas.

Į antrąją įsižiūrėti niekaip negalėjau. Tarytum mačiau ją, bet nemačiau. Ji šmėkščiojo mano akyse kaip šešėlis, kaip tamsus šešėlis, nes kambarys buvo toks pat pilkas kaip priemenė, ir jokių ryškių spalvų nebuvo aplinkui, kaip sapne. Ir mačiau tą antrąją tik kaip tamsų siluetą, ir nors žinojau, kad ji jauna ir daili ir patraukli, ir geriausia — jeigu jai būčiau reikalingas, bet nemačiau jos akių nei lūpų, nei skruostų, net rankos, nors žinojau jas esant, liejosi susiliejo su jos liaunu kūnu, išsitiesusiu, beveik gulinčiu tokioj pat kėdėj kaip mano, žiūrinčiu ne į mane, o priešais — į trečiąją — jaunuolę, sustingusią ant plačios lovos krašto.

Pažvelgiau ir aš į ją, ir supratau.

Ne be reikalo skubėjo šviesiaplaukis akiniuotasis vyriškis, ruošdamas mane. Buvo laikas, — pats laikas, — pati paskutinioji valanda.

Blyškus veidas. Baltas kaklas. Padriki šviesūs plaukai, netvarkingai sukritę ant pečių. Plonas apdaras ant nuogo kūno, apdaras, susimėtęs klostėmis, ilgas, ligi pat grindų, berankovis apdaras plačia apvalia iškirpte. Kojos suglaustos, šlaunys to naktinio drabužio klostėse pasimetusios, vos lovos krašto besiliečiančios. Rankos prie šonų prispaustos, per vidurį linktelėjusios, plaštakos ant kelių padėtos. Ir pilkų akių žvilgsnis, į mane įbestas — smeigiantis persmeigiantis ir tolyn nueinantis, tarytum akys stebi tave, o gal visai nemato, o gal mato ir tave ir viską, kas už tavęs, ir viskas — tu, ir kas už tavęs, — tik šešėliai.

Ir slypėjo tame sustingusiame kūne ir blausiose akyse baisi ramybė, kuri tuoj turėjo pratrūkti, sprogti, išdraskydama viską, kas aplinkui, išsvaidydama, žudydama, niokodama pakeliui be gailesčio išsiveržusia jėga ir suskilusiomis skeveldromis.

Bet pirmiausia turėjo pasigirsti kraupus nežmoniškas riksmas.

Ir baugiai suklusome — kitos dvi moterys ir aš.

Tuoj orą turėjo suskaldyti klyksmas.

Ir lūpos jau virptelėjo prasiverdamos.

Tuomet toji — moteris ar mergina — tamsusis siluetas, dailus liaunas šešėlis, kurio niekaip negalėjau įžiūrėti — dar labiau išsitiesė kėdėj, užvertė aukštyn galvą ir ėmė glostyti save, tarytum aš ją glostyčiau. Sukryžiavusi ant krūtinės rankas, ji apkabino save, tarytum aš ją būčiau apkabinęs. Jos kūnas išsilenkė lanku ir susiūbavo, ir sulingavo, ir vartaliojosi nuo šono ant šono, tarytum aš jį stipriomis rankomis vartyčiau, ir man atrodė, kad taip yra iš tiesų.

Ir jokio klyksmo nepasigirdo.

Akies kampučiu mačiau: šviesiaplaukė jaunuolė sučiaupė lūpas, palinko priekin.

Ir pirštus, ilgus ir plonus, pajutau.

Ji čiupo mane už rankų, parvertė ant lovos ir leidosi ant manęs lėtai, neskubėdama, delnais į mano delnus remdamasi, lyg iš aukštybių, ir pajutau kojomis jos kojas ir drungnas šlaunis, ir pilvu jos šiltą pilvą, ir krūtine jos mergiškas krūtis, ir rankas rankomis, ir lūpomis lūpas.

Karas, karas, ar taip svarbu, kas dedasi aplinkui, dar pagalvojau, ir atsidaviau jai, nors blausaus akių žvilgsnio nė dabar pagauti negalėjau, jis vėrė mane, tolyn nueidamas, matydamas gal tiktai šešėlius.

Plaukai buvo drėgni nuo prakaito, kai pabudau, širdis plakė dažnai ir garsiai. Gulėjau savo lovoje, ant savo pagalvės, ir savo antklode prisidengęs, o priešais baltavo siena — nuoga mano kambario siena.

Virš Judėjos kalnų kyšojo raudonas saulės kraštas.

Ankstyvas rytas veržėsi pro keturkampį mano kambario langą.

Taip gulėjau aukštielninkas, nenorėdamas nė krustelt, kol pajutau dilginantį skausmą virš kairiosios šlaunies.

Kai numečiau antklodę, pasisukau ant šono ir pakėliau galvą, pamačiau tenai tamsų taškelį — pajuodusį kraujo krešuliuką.

1905 - 1907 METŲ

REVOLIUCIJA LIETUVOJE - II

(*Pabaiga. Pradžia praeitame* AKIRAČIŲ *numeryje*).

Okupuotos Lietuvos bolševikai dar prieš kelis metus kažin kodėl buvo įsikibę ant šakių kelti aukščiau minėtą Šiaurės Vakarų Komitetą, nesigailėdami jam nuopelnų, bet, apsižiūrėję, kad šauna pro šalį, nutilo. Lietuvoje Š. Vakarų Komitetas reiškėsi Vilniuje ir Smurgainyse, bet narių jis nedaug teturėjo, o lietuvių nieks jam nepriklausė. Užtat kovoje su Bundu jis buvo labai narsus. RSDDP organizacijos Lietuvoje vadovaujančio vaidmens neįsigijo.

1905 - 1907 METŲ REVOLIUCIJA LIETUVOJE

Revoliuciją liečiantieji dokumentai sudėti į darbininkų sąjūdžio (miestuose) ir žemės ūkio darbininkų ir ūkininkų (valstiečių) sąjūdžio poskyrius. Politiniai - nacionalinės revoliucijos dokumentai neišskirti, tad leidinio pavadinimas — Revoliucija Lietuvoje — šiuo požiūriu neatitinka antraštės, nes revoliucija Lietuvoje buvo aiškaus politiniai - nacionalinio pobūdžio. Pavyzdžiui, dabar vadinamas Didysis Vilniaus Seimas, susirinkęs 1905 m. lapkričio 21 - 22 (gruodžio 4 - 5 d. d. pagal dabartinį kalendorių) nubalsavo politinio turinio Lietuvai iš carų jungo išlaisvinti uždavinių rezoliuciją (dok No. 407). Šitokio turinio nutarimui pritarė visi Seimo dalyviai: miestiečiai, inteligentai, darbininkai ir kaimų gyventojai, niekam prieš nepasisakius ir nesusilaikius. Tad šiam Seimo nutarimo tekstui ne vieta skyriuje, kur sudėti darbininkų ir „ūkininkų sąjūdį" liečiantieji dokumentai. Knygos autoriai ir leidėjai rado reikalą ir patį Seimą aptarti, nutituluodami jį į vad. „lietuvių suvažiavimą", tvirtindami, kad suvažiavimą sukvietusi buržuazija ir būk suvažiavime dalyvavusieji mažažemiai ir bežemiai reikalavę „žemės ir revoliucijos pagilinimo", bet oportunistai su St. Kairiu iš LSDP šiuos klausimus apėję, o liberalinė buržuazija buvusi prieš carinės valdžios nuvertimą ir stovėjusi už žemių dvarininkams palikimą. Nusimanantiems ano meto sąlygose toks Seimo apibūdinimas atrodo ne vien demagoginis, bet ir negudrus.

Visi leidinyje tilpę dokumentai sudėlioti pagal metus, mėnesius ir įvykių datas, nepabojant dokumento turinio bei liečiamo jame klausimo esmės. Tad gauname savotišką dokumentų mišrainę. Kai kurie Lietuvos įvykiams reikšmingi dokumentai į leidinį neįdėti. Pavyzdžiui jau buvo paminėti, nagrinėjant revoliucijos išvakares. Dokumentų nepaminėjimas yra ne pripuolamas. Nusimanantieji bolševikams įprastuose metoduose žino, kad ir trūkumai bei netikslumai kartais jiems pasitarnauja, kad gautųsi įvykio kitokia prasmė.

Carinės Rusijos pavergtų tautų teritorijose 1905 - 1907 revoliucija buvo ryškiai politiniai — nacionalinė, siekusi tų tautų išlaisvinimo iš caristinės Rusijos jungo arba žymaus jų tautinės buities palengvinimo. Nacionalinėse teritorijose: Lenkijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Kaukaze ir kt., revoliucinė kova buvo daug platesnė, ryžtingesnė ir kietesnė. Ji ėjo planingai, organizuotai, siekdama užsibrėžtojo carinės valdžios nuvertimo ir savų tikslų įgyvendinimo, kas neabejotinai lengvino kovą rusiškoms masėms.

Nacionalinio momento aptariamoje revoliucijoje neišryškinamas, savotiškas jos problemų statymas arba nutylėjimas yra 1905 m. revoliucijos įvykių bei problemų aiškus ir sąmoningas klastojimas.

Ir akademikas J. Žiugžda knygos įvade, numodamas tautybių klausimą, štai ką rašo:

„Vienok revoliucija Lietuvoje ir kituose nacionaliniuose Rusiškos imperijos rajonuose turėjo nekurių savų ypatumų. Revoliucinė Lietuvos dirbančiųjų kova už išsilaisvinimą nuo visuomeniniai politnės priespaudos organiškai siejasi ir persipynė su tautinio išsilaisvinimo sąjūdžio reikalavimais". 8 psl.)

Kokie gi tie „savi ypatumai" ir kaip revoliucinė kova Lietuvoje „persipynė su tautinio išsilaisvinimo sąjūdžio reikalavimais", akademikas Žiugžda, kad ir žino, bet nepasako. Netenka abejoti, kad tuo klausimu yra aiškus ir visiems pareigūnams privalomas Maskvos nusistatymas.

Leidinio sudarytojai nieko nepaaiškino, kokio nusistatymo pavergtos lietuvių tautos ateities klausimu laikėsi LSDP ir jos organizuojami proletarai. Štai tas nusistatymas.

LSDP 1896 m. programoje Lietuvos ateities klausimas šitaip nusakytas:

„Savistovi demokratiška respublika, susidedanti iš Lietuvos, Lenkijos ir kt. šalių, paremta ant liuosos federacijos".

Statant savystovios demokratiškos Lietuvos atstatymo reikalavimą, partijai buvo aišku, kad Lietuva viena pati šio uždavinio neįgyvendins, todėl toliau programoje klausimas šitaip nusakomas, kad partija : „sieks susitarimo su socialistiškomis organizacijomis proletariato Lenkijos, Latvijos, Baltarusijos ir Mažarusijos, idant iš vieno pasirengti prie kovos su prispaudimu, slegiančiu juos visus". Minėtų šalių proletarams statomas dar vienas reikalavimas, kad jų partijų programose būtų įrašyta: „laisvos, federališkos, demokratiškos respublikos reikalavimas".

Po masinių Partijos narių Vilniuje 1898 - 99 m. areštų, 1902 m. įvykęs V - tasis LSDP suvažiavimas ir vėl pakartotinai deklaravo:

„Pripažindama kiekvienai tautai teisę pačiai rūpintis ir daryti nusprendimus apie savo gerovę, LSDP iš politiškos pusės stengsis sutverti demokratišką. Lietuvos respubliką, sufederuotą su kaimyniškomis tautomis, esančiomis ant to paties laipsnio visuomeniško ir politiško ūgio".

Trumpai tarus, iš išvardintų kaimyninių kraštų LSDP siekė sukurti laisvų apsisprendusių tautų federaciją, be didžiarusių, kurie dar nepasiekė reikalingo „visuomeniško ir politiško ūgio". 1905 m. revoliucijoje LSDP skelbė šį reikalavimą, kviesdama pakilusias mases aktingai kovoti už jo įgyvendinimą.

1905 m. sausio 9 d. prasidėjo revoliuciniai sąmišiai. Trečią dieną po „kruvinojo sekmadienio" įvykių Petrapilyje spontaniškai iškilo visuotinas darbininkų politiško pobūdžio streikas. Protesto streikas Vilniuje prasidėjo 1905 m. sausio 13 d. Vilniuje ir Kaune LSDP išplatino atsišaukimą — manifestą Lietuvos darbininkams, kviesdama griauti caro valdžią, kad ji tuojau baigtų karą, o manifesto trečiame punkte partija išdėstė, ko ji reikalauja Lietuvai.

Lietuviškas tekstas originale (*Darbininkų Balsas*, 1905 m., 43 - 44 p. p.) skamba sekančiai:

„III. Santykiuose su Maskolija reikalaujame, idant tos tautos, kurios nori pačios save valdyti (turėti autonomiją) — kaip Lietuva, Lenkija, Suomija (Finija), Ukraina ir kitos — su Maskolija susidėti galėtų kaip lygus su lygiu ir toji sandara būtų laisva ir neprispirtina".

Šis tekstas perspausdintas ištisai St. Kairio knygoje „Tau, Lietuva", 38 - 39 psl.

Tas pats tekstas (dok. No. 86) vertime į rusų kalbą štai kaip skamba (šio straipsnio autoriaus vertimas į lietuvių kalbą):

„III. Sunaikinus patvaldystę, jos vietoje bus įgyvendinta konstitucija. Iš rusiškos konstitucijos mes reikalaujame, kad ji toms tautoms, kurios tautiniu požiūriu subrendo ir siekia savivaldos, (autonomijos, kaip pav. Lietuva, Lenkija, Suomija, Malorusija ir kt., būtų sudaryta galimybė savarankiškai prisidėti prie naujai kūriamos valstybės".

Kad rusiškas vertimas nepanašus į lietuviškąjį originalą — aišku ir be aiškinimo. Originale pasakyta, kad „pačios tautos susidėti galėtų, kaip lygus su lygiu ir toji sandara būtų laisva ir neprispirtina", o vertime toji teisė „bus įgyvendinta rusiškos konstitucijos" be lygybės ir nepriverstinumo sąlygų. Įžūlus dokumento klastojimas. Jis atitinka bolševikų ir monarchininkų galvojimą, kad nukariautoms tautoms savą valią diktuoja nugalėtojas pavergėjas.

DIDYSIS VILNIAUS SEIMAS

Ir Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimas susilaukė klastojimų. Politinės Seimo rezoliucijos tekstas daug vėliau buvo papildytas posmu, neigiančiu Seimo nutarimą: „Mes, reikalaudami, Lietuvai Seimo Vilniuje, nereikalaujame dabar atsiskyrimo nuo Rusijos valstybės. . .", (žiūr. „Tau, Lietuva", 97 psl.). St. Kairio manymu šį klastojimą atliko V. Kapsukas, kai jam reikėjo pateisinti žygius į Lietuvą 1918 - 1919 metais.

Kam šis politiškai - šuleriškas darbas reikalingas? Labai paprasta. Klastotais dokumentais bolševikiškieji profesoriai, mokytojai, žurnalistai, kompartijos propagandininkai ir visi kiti, kas panorės, galės įrodyti okupuotos Lietuvos jaunajai kartai, kad štai Lietuva niekados nuo Rusijos nenorėjo skirtis. Ypač šiais dokumentais lengvai duosis apgaunami JAV ir Vakarų pasaulio mokslininkai, kuriems pavergtų tautų problemos yra artimos, bet mažai žinomos.

DARBININKŲ STREIKAI

Pramonės darbininkų sąjūdis 1905 - 1907 m. Rusijos revoliucijoje reiškėsi dviem politinių ir ekonominių sričių aspektais. Masinio pobūdžio politiniai streikai vyko: sausio pradžioj (protestas dėl darbininkų šaudymo Petrapily), vasarai baigiantis (dėl Patariamojo parlamento Dumos sumanymų) spalio mėn. (visuotinas streikas) ir kt. Šie politinio pobūdžio streikai tuojau pereidavo į darbininkų ekonominius streikus tikslu laimėti geresnes darbo sąlygas. Dėl pramonės darbininkų streikų dokumentacijos netenka kalbėti, tačiau dėl žemės ūkio darbininkų ir ūkininkų (valstiečių) streikų Lietuvoje, yra kas pasakyti. Čia neliesiu specialiai žemės ūkio - dvarų darbininkų streikų, jie pakankamai aiškūs. Daugiau išsamios informacijos apie juos galima rasti K. Bielinio knygoje „Penktieji Metai", 271 - 355, psl. Bet su vadinamojo

ūkininkų - valstiečių sąjūdžio Lietuvoje pavaizdavimu minėtame rusų kalba leidinyje negalima sutikti. Leidinio sudarytojams, matyti, įsakyta, kad viskas, kas tais metais vyko Lietuvoje, jos provincijoje priskirtina prie ūkininkų sąjūdžio. Todėl visi tos rūšies dokumentai antraštėmis pristatomi skaitytojui kaip „lietuvių ūkininkų sąjūdžio dokumentai". Pavyzdžiui, Suvalkų gubernatoriaus pareigas einančio Stremouchovo pranešimai paskelbti kaipo dokumentai „apie revoliucinius ūkininkų veiksmus lietuviškose Suvalkų gubernijos apskrityse", (dok. No. 396, 446, 455 ir kt.). Ši apgaulė reikalinga tam, kad lietuvių nacionaliniams sąjūdžiams, siekusiems politinės laisvės savo kraštui, užmesti profesinių ūkininkų reikalų skraistę. Šie gubernatoriaus dokumentai skelbia rusų valdininkų pavarymą, perversmus valsčiuose, monopolių uždarymą, politines demonstracijas ir t. t.

PASAKOS APIE DVARŲ DEGINIMĄ

Rusiškojo kaimo agrarinius sąmyšius spauda ir vyriausybė traktuodavo kaip valstiečių sąmyšius (krestjanskoje dviženje), kurių turinį sudarė žemės reikalavimai, tad pagal šią rusiškąją terminologiją rikiuojami sąjudžiai Lietuvoje, kad juos neteisingai pavaizduoti šių dienų jaunajai lietuvių kartai.

Kreipiame ir vėl dėmesį į J. Žiugždą. Jis įžangoje rašo: „Kai kuriose vietose ūkininkai puldavo dvarus, užgrobdami ganyklas, iškirsdami dvarų ir valdžios miškus ir vis dažniau atsisakydavo klausyti valdžios", (20 psl.). Čia Žiugžda turi galvoje ginčus dėl ganyklų, pievų ir jose užaugusio miško, — tai bus vadinamosios servitutinės bylos. Servitutinių ginčų Lietuvoje buvo nedaug, jie nebuvo platesnės visuomeninės reikšmės, nes kaimų su dvarais bylos dėl ginčytinų nedidelių ganyklų ir pievų plotų eidavo per teismus nuo 1875m. ir dažnai pasibaigdavo ūkininkų laimėjimais. Bolševikai šį menkniekį pučia tam, kad revoliuciją Lietuvoje sutapatintų su rusiškojo kaimo agrariniais sąmyšiais, apėmusiais kelias dešimtis rusiškųjų gubernijų ir šimtus apskričių.

Toliau, J. Žiugžda rašo: „Į vasarą dvarų darbininkų streikai įgavo masinį pobūdį. Eilėje atsitikimų darbininkai dvarininkams sudeginsią dvarus, dvarų trobesius, jei jų reikalavimai nebūsią patenkinti", (21 psl.).

Jei dabar tokiomis fantazijomis verčiasi akademikas J. Žiugžda, tai kodėl jomis nesiversti carinės Rusijos pareigūnams 1905 m., revoliuciniams įvykiams dar tik prasidedant.

Žandarų plk. Šlichtingas, 1905 m. liepos 11 d., raštu pranešė atskiro žandarų korpuso vadui apie žemės ūkio darbininkų ir ūkininkų ginkluotą su policija susirėmimą. Pranešime, be kitko, rašoma:

„Liepos 7 d., Troškūnų dvaro darbininkai nutraukė darbą, reikalaudami atlyginimo padidinimo. Susirinkę tą dieną iš ryto, jie iškėlę raudoną vėliavą, patraukė į Vašakėnų ir Petkūnų dvarus, pakelėse versdami darbininkus, lauke dirbusius ūkininkus, įsijungti į minią. . . Minioje buvę du pašaliniai, vienas jų skaitęs kažkokį atsišaukimą. Koks vėliavoje buvęs įrašas, nežinoma. Darbininkų dauguma buvusi su dalgiais, šakėmis ir piautuvais". (Dok. No. 371).

Šis įvykis primena rusiškos gubernijos agrarinius sąmyšius, tik be raudonos vėliavos, nes anuomet jų rusų kaimas dar nevartojo. O dalgiai, šakės ir piautuvai su pakelėse dirbusiais ūkininkais visai atitinka agrarinį sąmyšį. Čia skandalingai suklupta su „*piautuvais*" (sierp). Šis įrankis Kauno gubernijos žemės ūkyje dar gerokai prieš baudžiavą buvo nebenaudojamas, tad Troškūnų Montvilos dvarų darbininkų eisenoj jo tikrai nebuvo. Karštos rugiapiūtės metu dvarai Lietuvoje samdydavosi pašalinius darbininkus, kurie savo įrankiais (ir išlaikymu) kirsdavo prinokusius javus. Jie dirbdavo nuo dešimtinės, atseit atlyginimą gaudavo už nukirstą javų plotą. Šiuos lauke dirbusius dvaro samdinius sustreikavę Troškūnų darbininkai pasiėmė su savim kitų dvarų darbininkų darbų nutraukimo žygiui. Šis streikas teisingai pavaizduotas 1905 m. *Darbininkų Balse* (kor. iš Troškūnų, 250 psl.). Streiką Troškūnuose kontroliavo LSDP vietos organizacija.

Žemės ištroškę Rusijos ūkininkai (valstiečiai) paprastai eidavo dvarų turto plėšti ir dalindavosi viską, ką pasidalinti būdavo galima. Ko pasidalinti neįstengdavo, pav. veidrodžius arba fortepijonus, sudaužydavo. Troškūnų eisenoje darbininkai neturėjo tikslo dvaro turto plėšti. Kauno gubernatorius šį įvykį apibūdino kaip streiką. (Dok. No. 376).

Tas pats Kauno gubernijos žandarų valdybos viršininko padėjėjas plk. Šlichtingas, 1905 m. vasario 2 d., bendraraštyje rašo, kad Šiaulių apskrity laukiama darbininkų ir ūkininkų streikų, o „šiandieną laukiama ūkininkų sąmyšio Anykščiuose" (Dok. no. 345).

179 - jo pėstininkų pulko vadas plk. Tuneberg, vasario 3 d., praneša pasiuntęs į Anykščius kareivių kuopą: 100 vyrų su 2 karininkais sąmyšiui Anykščiuose įspėti (pagrindas — Kauno gubernatoriaus įsakymas. (Dok. No. 346).

Vasario pradžioje Anykščių LSDP ir Bundo organizacijos miestelyje kiek pademonstravo, iš ko ir gavosi „ūkininkų sąmyšis" bei gandai. Tai buvo gandai prieš pačią audrą — vasario 27 d. Kupiškyje įvyko pirmoji LSDP organizuotoji politinė demonstracija prieš caro valdžią už Lietuvos laisvę. Tai buvo pradžia. Balandžio 18 d., tokia pat demonstracija įvyko Skapiškyje; balandžio 23 d. — Kurkliuose. Įvykis Kurkliuose leidiny nutylėtas. Pavasariui išaušus, demonstracijų banga persirito per Kauno gubernijos apskritis ir per lietuviškąją Užnemunę. Kas sekmadienį kur nors vykdavo revoliuciniai politinio pobūdžio „pamokslai", — prakalbos. Tai toks buvo vadinamas „ūkininkų sąmyšis".

Kitas bolševikų pučiamas sąmyšis liečia Mažųjų Leparių dvaro trobėsių ir nekultų javų deginimą. Žandarų puskarininkis (seržantas) praneša savo viršininkui Šiauliuose, kad rugpiūčio 11 d. apie 100 žmonių būrys apiplėšęs grafo Kaiserlingo Malgužinės dvarą (paėmęs ginklus) atėjo į barono Grotuzo Mažųjų Leparių dvarą, kur sudegino daržinę su javais ir kelis rugių ir kviečių kūgius (Dok. No. 383).

Seržanto pranešimas antraštėse pažymėtas, kaip ūkininkų minėtų dvarų puolimas.

Rugpiūčio 19 d. dvarininkas v. Brasch, Brašavos Leparių dvaro savininkas, pasiskųsdamas Vilniaus generalgubernatoriui, rašo, kad į jo dvarą atėjo apie 50 žmonių būrys, įsakęs visiems darbininkams padidinti atlyginimą. Brasch'as, aiškina, kad dvarų apsaugai kviesti kariuomenę pavojinga, nes atsišaukimuose pasakyta, kad už tai „reikėsią visus dvarininkus vokiečius išžudyti". „Mūsų kaimynystėje Kuršo gubernijoje bažnyčioje nužudė baroną Bistramą; nužudė uriadniką Dombrovskį; Gross - Sessavos valsčiaus viršaitį; kun. Liveno Endendorfo dvaro ūkvedį nužudė rugpiūčio 5 d. ir ten sudegino ir nusiautė visus trobesius, sudeginę visą derlių. . . Visa tai netoli mūsų, apie 10 - 20 verstų". Brasch'as prašo skubiausiai pasiųsti kariuomenę Kauno gubernijos pasieniui nuo Kuršo apsaugoti.

Žandarų seržantas mini Mažuosius Leparius, Brasch'as — Brašavos Leparius, abu dvarai Kriukių valsčiuje, bet Brasch'as apie trobesių ir javų deginimą neužsimena. Jis rašo apie kun. Liveno dvaro Kuršo gubernijoje trobesių ir javų deginimą. (Dok. No. 388).

Dvarų deginimas vyko Kuršo gubernijoje Doblėno apskrity. Kad panašus įvykis būtų buvęs Kauno gubernijoj, t. y. Lietuvoje, įrodymų iki šiol neužtikta, tačiau javų deginimas priskiriamas Lietuvos sąjūdžiams.

Latvijoj sukilę latviai revoliucininkai - ūkininkai ir baronų dvarų darbininkai dvarininkams statė privalomas sąlygas — nelaikyti dvaruose kazokų, dragūnų ir kitokios kariuomenės. Neklaužadų dvarus padegdavo.

Lietuvoje panašių padegimų nebuvo. Sustreikavusieji Lietuvos dvarų darbininkai savininkams statydavo kitokią sąlygą, — jei savininkas atsikvies į dvarą kariuomenę ar policiją, darbininkai taikys ekonominį terorą, t. y., neganys gyvulių, nemelš karvių, neprižiūrės arklių, paukščių ir kt. Niekur Lietuvoje ekonominis teroras streiko metu pritaikintas nebuvo. 1905 - 06 m. dvarų darbininkų streikai vyko pavyzdingai, juos vedė LSDP instruktoriai, išlaikydami streikuojančiuose drausmę ir patys su dvarų administracija elgdamiesi taktiškai.

Lietuvoje vykusiai nacionalinei revoliucijai malšinti 1905 m. pabaigoje Kauno gubernijoj veikė net keturi baudžiamieji kariuomenės būriai. O Suvalkų gubernatorius pranešė Varšuvos generalgubernatoriui, kad gubernijos lietuvių gyvenamose apskrityse „visų valdžių veikimas paralyžuotas", reikalavo skelbti karo stovį gubernijoj (Dok. 424).

Paskutinysis leidinio poskyris, liečiąs sąjūdžius kariuomenės daliniuose, yra atskiras klausimas, kuris mažiau siejasi su mūsų reikalu, todėl ties juo nesustosime. Įdomesnis būtų Vilniaus RSDDP karo revoliucinės organizacijos dalyviams surašytas kaltinamasis aktas (Dok. 531). Iš šešių kaltinamųjų pavardžių sprendžiant, tik viena pavardė aiškiai rusiška; kitos priklauso latviams ir žydų tautybės kaltinamiesiems.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Bebaigiant reikia atitaisyti, kas sąmoningai sukombinuota V. Kapsuko garbei.

1. 1905 m. birželio 12 d. demonstracijai liaudies namuose ir Šiaulių miesto gatvėse vadovavo ne V. Kapsukas, bet Vladas Požėla (Dok. 129).

2. Kauno, Suvalkų ir Vilniaus gubernijų kaimo darbininkų ir valstiečių susirinkimui, sukviestam LSDDP lapkričio 23 d. (gruodžio 6 d.), Vilniuje (Dok. 408) pirmininkavo ne V. Kapsukas, bet Steponas Kairys.

3. Streikams Joniškio valsčiuje (Dok. 378) vadovavo: Joniškio dvaro streikui — kumietis Antanas Rusteika, Bronius Kareiva ir Vladas Požėla; Sutkūnų dvaro streiką vedė Juozas Smilga, dvaro kumietis ir V. Kapsukas.

V. Kapsuko *Draugo* laikraštis ir to paties vardo organizacija bei kiti su juo susiję klausimai neteisingai aptarti (494 - 495 psl., 86 pastaba). Pagrįsta pažiūra apie „Draugo" organizaciją ir Kapsuko vaidmenį išdėstyta K. Bielinio knygoje „Penktieji Metai" (127 - 137 psl.).

K. Bielinis

laiškai

APIE RYŠIUS SU LIETUVA

Ponas Artūras Hermann'as iškelia (*Akiračiai*, Nr. 5, 1974) labai įdomių samprotavimų, kuriuos perskaičiau su malonumu, nes tautietis pateikia realius ir tikrus faktus, bet neskraido praeityje. Kas nors kiek žino Lietuvos istoriją, žino, kad niekados istorinėje eigoje įvykiai nepasikartoja, bet visados pasireiškia naujomis ir kitokiomis formomis.

Tad norėčiau ir aš pridėti savo trigrašį, perskaitęs p. A. Hermann'o straipsnį „Apie ryšius su Lietuva". Ten rašoma, kad Vilniaus universitetas priima ir globoja išeivijos studentus bei stažuotojus mokslininkus... Tikrai vertingas atsinešimas prie išeivijos arba „pabėgėlių", kuriems sudaromos sąlygos apsilankyti Vilniaus universitete ir gerai pramokti lietuviškai bei, pastažavus, susipažinti su Lietuvos mokslo lygiu ir pasisemti labai naudingų žinių ateičiai. Bet kas daroma pas mus? Absoliučiai nieko. Jaunimas, nors vadinamas lietuvišku, bet juose nieko nėra lietuviško, išskyrus gal lietuvių virtuvinę kalbą, kuria vos vos susikalba su tėvais. Manyčiau, kad vietoj organizavus pramogines ekskursijas į Jaunimo Kongresus, geriau būtų nuvykti į ruošiamus užsienio lietuviams lietuvių kalbos kursus, kuriuose per 6 savaites, 6 dienas per savaitę ir po 8 valandas kasdien, tikrai galima neblogai pramokti lietuvių kalbos. Universitetas pateikia geriausius lektorius ir asmenišką dėmesį kursantams, už ką tik galima padėkoti. Gaila, jei kartais nuvykęs jaunimas galvoja, kad atvažiavo ne išmokti lietuvių kalbos, bet turėti „fun", kaip kad per Jaunimo Kongresus.

Reikia pažiūrėti realybei į akys. Išeivijoje, asmeniškai man neteko matyti nei vieno jaunuolio, išmokusio nors pusėtinai lietuvių kalbą. O ką jau kalbėti apie rašybą? Todėl, kam dar rūpi vaikų lietuvybė, — kito kelio nėra, kaip tiktai siųsti juos į ruošiamus Vilniaus universiteto lietuvių kalbos kursus. Tad tuo keliu eidamas aš ir siunčiu savo sūnų į Vilnių, į lietuvių kalbos kursus, kuriuos baigęs dar liks vieniems mokslo metams stažuotis Vilniaus universitete ir esu tikras, kad grįžęs ne tik kalbės gerai lietuviškai, bet ir gerai naudos lietuvių kalbą, ar tai sekant pamėgtą literatūrą, arba verčiant lietuvių veikalus į anglų kalbą. Kito kelio nėra. Arba mūsų vaikai privalo likti lietuviais, arba liks traša gyvenamame krašte.

Toliau rašoma, kad reikia pasvarstyti, kaip mes galėtumėm prie Lietuvos kultūros išsivystymo tiesioginiai prisidėti... Puiki buvo mintis Vilniaus universiteto mokslinei bibliotekai 400 metų proga dovanoti knygų siuntą. Tikrai sveikintinas žygis. Bet ar jis tuo ir turi baigtis? Manau, kad ne. Kad Vilniaus universiteto mokslinei bibliotekai trūksta mokslinės literatūros iš užsienio, tai ne paslaptis, nes tam reikalui skyriama per metus vos tiktai 100 auksinių rublių. Kiek gi galima nupirkti už tokią sumą? Iliustracijai — mano sūnus per vienus metus daugiau išleidžia, negu skyriama universiteto bibliotekai. Teisingai rašoma, kad reikalingas fondas, kuris finansuotų šitokios rūšies dovanas. Manyčiau, kad reikėtų sudaryti rėmėjų būrelius, kurie pasižadėtų kas met įnešti nustatytą sumą pinigų. Surinktus pinigus pervedama kuriai nors mokslinės literatūros leidyklai, kuri, už pervestą sumą, mokslinės bibliotekos vadovybei pageidaujant, nusiunčia mokslinės literatūros. Kad tai pilnai įmanoma, atsiklausiau kai kurių asmenų Australijoje ir gavau iškart pasižadėjimus $140.00 australiškų ($200 US) kas yra dvigubai daugiau negu bibliotekai skyriama per metus. Tai tik pradžia.

Todėl konkrečiai pritariu p. A. Hermann'o pasiūlymui ir siūlau nedelsiant imtis akcijos tokių būrelių steigimui JAV. Tuo žygiu tikrai parodysime Vilniaus universitetui pagarbą ir padėką, už ruošiamus užsienio lietuviams lietuvių kalbos kursus ir už suteikimą sąlygų stažuotis sename Vilniaus universitete. Kur du stos, visados, daugiau padarys.

Dar toliau rašoma, kad turime stengtis iškiliems lietuviams menininkams ir dainininkams padėti suruošti koncertus. Tikrai reikalingas ir būtinas reikalas, nes lietuviai dainininkai yra labai aukšto lygio, bet deja, Vakaruose nežinomi. Teko tuo reikalu kalbėtis su australų meno vadovais ir biznio vienetais, kurie ruošia tokius koncertus. Jie nieko nežino, o paaiškinus jiems, jie susidomėjo ir paprašė, kad parūpinčiau jiems tų dainininkų arba ansamblių recenzijas, kur jie yra pasirodę už Lietuvos ribų. Bet su tokiomis recenzijomis ne labai lengvai sekasi. Kreipiausi pas bičiulius, prašydamas parūpinti tokias recenzijas, kurias gavus būtų galima įteikti. Gal būt, tada iškilius dainininkus australai pristatytų visuomenei. Tai tik vienintelis būdas Australijoje supažindinti australus su Lietuvos kultūra.

Tad p. Artūro Hermann'o straipsnis yra tikrai realus ir tiktai reikalinga jo iškeltas mintis vykdyti, nes pasiūlymai laikraštyje gali ir likti tik pasiūlymais, o lietuvių kultūrą yra būtina pristatyti Vakaruose. Kas tą gali vykdyti? Kiekvienas, kuriam rūpi lietuviškos kultūros puoselėjimas Vakaruose. Aišku, geriau, kad tam reikalui būtų sudaryti vienetai, nes dabar turime labai daug visokių organizacijų, bet jos visos tiesiog bijo puoselėjimo lietuviškos kultūros iš Lietuvos. Atrodo jiems mieliau, kad Lietuva atrodytų ir tamsi ir juoda. Teisingai pažymėta: ar mes mokame skirti politiką nuo kultūros, ar mes sugebame suprasti, kas šiandien Lietuvai kenkia ir kas padeda? Ar mes suprantame dabartinę Lietuvą?

J. Riauba

DŪRĖ, DŪRĖ PER KEPURĘ!

Vyt. Gedrimas įkalba sveikam ligą pasakodamas *Akiračiuose* (Nr. 4): „Kai palyginame J. Tysliavos redaguotą *Vienybę* su dabartine, matome didelį skirtumą netik turinyje ir bendradarbių kolektyve, bet ir nuolat linksniuojamoje linijoje". Deja, Vytautas ne A. Smetona, kuris „Parašė - pasakė". Prie Gedrimo „parašė - pasakė" norėtųsi faktelių. Gyvenimas vietoje nestovi, todėl, aišku, vietoje nestovi nei mūsų laikraščių turiniai ir kolektyvai. *Vienybės* linija, bent vienu dalyku (išeivio santykiu su lietuviu Lietuvoje), buvo ir pasilieka ta pati, nes jos per šimtmetį (1858 - 1958) prisilaikė visi senieji Amerikos lietuviai, kadangi tikėjo ir socialdemokrato Stepono Kairio „Veidu į Lietuvą" ir mūsų kultūros istoriko, prof. M. Biržiškos nuomone, kad visą išlaisvinimo darbą atliks lietuviai Lietuvoje, ne veiksniai išeivijoje.

Todėl kuomet 1956 šiek tiek prasivėrė komisariškos durys, artimi *Vienybės* žmonės D. Slivynas su žmona (draugai Valės Tysliavienės tėvų Vaivadų) tuoj nudūmė į Vilnių pasidairyti. Parsivežė niūrų rusų apnykimo įspūdžių. Netrukus į Vilnių nuvyko ir Juozo Tysliavos vadovaujamos N.Y. Lietuvių tarybos narys, inžinierius Varnas, kuris, vengdamas „veiksniškos" audros, sugrįžęs pasitraukė ir iš N.Y. tarybos ir lietuvių visuomeninės veiklos, nors būtų brangus žmogus, nes turi gerų pažinčių su New Yorko miesto valdyba.

Vienas senųjų Amerikos lietuvių tautininkų veikėjų, Juozas Ginkus, man asmeniškai nusiskundė, esą Juozas Tysliava, *Vienybės* redaktorius, planuojąs leisti savo žmoną ir sūnų paviešėti Vilniuje (kur žmona savo laiku lankė lietuvių gimnaziją). „Veiksniškai" veikiamam Ginkui tai atrodė būtų „horrors of horrors". Tysliava, kaip žinoma, atsilankė pas iš Lietuvos atvykusį poetą Edvardą Mieželaitį, kuriam antrą atvykimą sukliudė „veiksniai". Deja, mirtis neleido Tysliavai įvykdyti sumanymo žmoną su sūnumi pasiųsti pasidairyti po Vilnių. Vėliau žmona nuvežė jo pelenus į Rasų kapines.

Tačiau, — gal būt, Vyt. Gedrimas ir turi stiprių faktų paremti savo didingą „parašė - pasakė" pareiškimą esą tarp dabartinės *Vienybės* linijos ir Juozo Tysliavos redaguotos yra „didelių skirtumų". Man, kaip „senior editor" būtų įdomu išgirsti.

Pirštu į dangų Vyt. Gedrimas duria ir pasakodamas, esą *Akiračiai* atsiradę dėl priežasties, kuriai „nei *Vienybė* nei Vyt. Širvydo išgalvotas trečias frontas neturėjo jokios įtakos". Trečią frontą sugalvojo ne Vyt. Širvydas, bet prof. Kavolis. Gedrimas cituoja *Akiračių* (nr. 6, 1969) straipsnį, kuriame pareikšta, kad *Akiračiai* atsiradę „kaip reakcija, iš vienos pusės prieš ultra - konsevatyvius mūsų laikraščius, kaip *Naujienos*, *Laisvoji Lietuva* ir, iš dalies, *Darbininkas*, kurie neskiria režimo nuo tautos, o, iš kitos pusės, kitos pusės, prieš *Vienybę*, kuri, taip pat, neskiria nuo tautos". *Vienybės* „aklumas" pasireiškiąs šitokiu būdu: girdama nusipelnusius lietuvius, daugiau ar mažiau giria, daugiau ar mažiau teisina ir režimą, o tuo pačiu ir dabartinę padėtį Lietuvoje".

Tokį „non sequitur" galima pritaikinti *Akiračiuose* neseniai paskelbtam straipsniui apie velionį Antaną Sniečkų, bet tai būtų daryti, kas mūsų žurnalistikoje pasitaiko, nes juk dažnai batsiūvys čia kepa pyragus, o duonkepis siūva batelius. Tačiau, iš Gedrimo citatos aišku, kad *Akiračiai* atsiradę iš priežasties, kad eina *Vienybė*.

Išvada aiški. Kol. Vyt. Gedrimas žurnalistiniai labiau „nesusitupės", jo priekaištai *Vienybei* nuteka kaip vanduo nuo anties. Tačiau — there's always room for improvement! Gal būt, Gedrimas ir ištikrųjų turi deimančiukų?

Vyt. Širvydas

VYTAUTO GEDRIMO ATSAKYMAS.

Vienybės „senior editor" Vyt. Širvydui vis dar neaišku, kad *Vienybės* linija nuo J. Tysliavos laikų yra pasikeitusi ir jis pakartotinai tvirtina, jog „*Akiračiai* atsiradę iš priežasties, kad eina *Vienybė*".

Nežinau, ar tai vadintina „žurnalistiniu susitupėjimu, ar nesusitupėjimu", bet labai keista, kai „senior editor" nori įrodyti, kad be *Vienybės*, *Akiračiai* nebūtų atsiradę. Jis tai žino geriau už *Akiračių* steigėjus ir jų redaktorius, kurių pareiškimai ir buvo pacituoti mano apžvalgoje.

O dėl tos linijos, tai noriu pacituoti tokią *Vienybėje* (Nr. 1974.V.7) paskelbtą žinią:

Kai kuri mūsų spauda pučia Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką, kuri esanti „slaptai" Lietuvoje išleidžiama. Be abejojimo, jei policija susekė nemažą sionistų leidinį *Exodus* ir ukrainų

Viestniką, taip pat slaptai leistus, greitai susektų ir lietuvių Kroniką. Dvidešimtame amžiuje maža žmonių tikėti, kad tokie leidiniai eitų Lietuvoje, viešai ar slaptai. Mūsų Kunigų Vienybė, tačiau, kiekvieną numerį verčia anglų kalba (išleisdama po $800) ir platina tarp amerikiečių. Advertising is living.

Toji citata aiškiai parodo dabartinės *Vienybės* liniją. Šitoks visiems žinomų faktų sąmoningas išjuokimas, kaip „Advertising is living", kelia žymiai daugiau klausimų ir abejonių, negu Vyt. Širvydo pasakojimai apie šimtmetinį jų norą santykiauti su lietuviais Lietuvoje.

Apie tokią liniją ir apie tokius skirtumus tarp *Vienybės* ir *Akiračių* mes kalbame.

Vyt. Gedrimas

IŠ ARGENTINOS PADANGĖS

Skaitydamas *Akiračiuose* apie Kostą Norkų bei *Argentinos lietuvių balsą*, radau tiesos ir netiesos. Velionis Kostas Norkus kaipo žmogus gerai sugyveno su lietuviais, o dėl rašymo *Argentinos lietuvių balse* tai man rodos, kad redaktorius Kostas Norkus rašė taip, kaip norėjo jo leidėjas. Kosto Norkaus padarytos suktybės Lietuvoje čionai visų yra žinomos, nes yra tautiečių ir Argentinoje, kurie sako yra nukentėję. Bet, jo jau nebėra gyvųjų tarpe, taigi palikime jį ramybėje.

Čionai turime net tris lietuviškus laikraščius, tai skaitydamas randu tarp jų įvairių ginčų, nes kiekvienas nori būti teisus, tik va, rodos, skaitytojai visiems mažėja. O kodėl? Daugelis sako, už ką mokėsi tris tūkstančius senųjų Argentinos pezų jeigu viens kitą šmeižia.

Na o jaunimas, čionai gimę vaikai — ką jie galvoja apie tokią senių politiką? Va, čionai ir yra problema, kodėl jie nekalba lietuviškai, kodėl nedalyvauja lietuviškoj veikloj.

Atsakymas: daugelis mūsų tėvų vyko iš Lietuvos į užsienius ieškodami geresnio duonos kąsnio, bei laisvės. „Tautos vadas" sakydavo, kad veda Lietuvą į didžią ateitį, o nuvedė Maskvos globon, už ką pažangieji galėtų tik džiaugtis ir jam dėkoti.

Aš manau, kad jei būtų valdęs Grinius, gal jis būtų pasipriešinęs bolševikams, nes matome Suomijos pavyzdį. Tenai buvo demokratinė santvarka, o Lietuvoje fašizmas.

Bendrai pažvelgus, Argentinos lietuvių kolonijos gyvenime galime pasidžiaugti, kad mūsų broliai, per vargą ir prakaitą prasimušę, šiandien užima gerus darbus, o daugelis, dirbdami savo sąskaiton ekonominiai gerai stovi. Pačių lietuvių sukurtos draugijos, nesivaiko jokių internacionalų, bet gerbia šio krašto tvarką bei įstatymus ir šiandien gerai gyvuoja.

Daugeliu atveju joms jau vadovauja čionai gimę lietuviai. Tik gaila, kad yra lietuvių kurie iš pavydo ar kitų sumetimų, be reikalo užsipuola kai ant kurių veikėjų, ypačiai jau čionai gimusių. Turėtume juos pasveikinti, kad jie neišsižada savo tėvų kalbos ir dalyvauja lietuviškoj veikloj. Šiandieninis Lietuvos okupantas kaip tik ir nori, kad mūsų jaunimas nutautėtų, nes gerai matome, ką rašo *Gimtasis kraštas*: jiems komunistai yra tik pažangieji. Bet jie labai apsirinka. Čionai, Argentinoje, didžiumą lietuvių yra už laisvą, demokratinę nepriklausomą Lietuvą. Jie nenori nei rusų, nei lietuvių diktatūros.

Rašydamas šiuos žodžius aš nejaučiu jokios neapykantos niekam. Man kiekvienas lietuvis yra brolis, kas jis bebūtų, ar komunistas, ar katalikas, ar laisvamanis, bet kad tik nebūtų savo brolių išdavikas.

Dabar kada mes lietuviai pagal naują Argentinos valdžios potvarkį jau rašomi ant dokumentų rusais, imkime Argentinos pilietybę, bet nepasilikime rusais, ko Maskva labai norėtų.

Gerai, kad lietuvių jaunimas nepasiduoda komunistų propagandai ir iš laikraščių matome, kad čionai kairiųjų atentatuose nepasitaiko lietuviškų pavardžių.

Petras Čiabis
Buenos Aires, Argentina

VLIK'O ADVOKATO LAIŠKAS

(vertimas iš anglų kalbos)

P - nui Jurgiui Valaičiui
Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo K - to
Vicepirmininkui
38 Pintail R.,
Irvington, N. Y., U. S. A.

Avukat
Arif Cavdar
Advokatas

Ankara, 1974 m. liepos 16 d.

Gerb. p. Valaiti:

Šio laiško tikslas yra painformuoti Jus apie nepalankias neseniai įvykusio p. Valiūno apsilankymo Turkijoje, liepos 7 - 16 dienomis, 1974 m., pasekmes.

Kaip Jums žinoma, po to, kai mano dėka Lietuvos laisvės kovotojai tėvas ir sūnus Brazinskai buvo išleisti iš kalėjimo, man atrodė būtina išgabenti juos į saugesnį kraštą, nes rusai ir jų interesus Turkijoje atstovaujantieji advokatai daro viską, ką tik gali, kad užvilkintų teismo eigą iki ateis tinkamas laikas kitoms deryboms.

Kai Jūs, drauge su dr. jr. Elena Armaniene lankėtės Turkijoje, Jūs fiziniai (*savo akimis — Red.*) matėte faktus Turkijoje ir prižadėjote man, kad perduosite ką Jūs čia matėte. Jūs taip pat pažadėjote išlyginti p. Valiūno pagadintus santykius (*angliškame vertime — sour relations — red.*). Mano atsakymas Jums buvo, kad „aš esu pasiruošęs svarstyti šį pasiūlymą gera valia, jeigu man per pastaruosius keturis metus susikaupę išlaidos ir atlyginimas už šią išskirtinę bylą bus atlyginta. Šis atlyginimas liestų ir žalą mano reputacijai, kurią padarė kai kurie lietuvių vadai". P. Valiūnas man sakė, kad apie atlyginimą Jūs nieko nepranešėte.

P. Valiūnas, Vyriausio Lietuvos išlaisvinimo komiteto Vyriausias pirmininkas, 1974 m. liepos 5 d., atsiuntė man telegramą, pranešdamas, kad jis atvyksta į Ankarą sekmadienio, 1974 m. liepos 7 dienos vakare ir prašė manęs užsakyti jam nakvynę viešbutyje. Jis taip pat nurodė savo skrydžio numerį, iš ko aš supratau, jog jis pageidauja, kad aš jį pasitikčiau aerodrome ir nuvežčiau į viešbutį, ką aš tą vakarą ir padariau.

Aš praleidau su juo daugiau negu pusę tos savaitės, kurią jis praleido Ankaroje. Aš taip pat nuvežiau jį pas tėvą ir sūnų, kurie gyvena policijos apsaugoje 230 km. nuo Ankaros. Toje vietovėje mes pernakvojome ir į Ankarą grįžome sekančią dieną. Ten būnant aš veltui gyniau dviejų policininkų bylą (dar besitęsiančią), tėvo ir sūnaus labui.

P. Valiūnas, nežiūrint visų pastangų drauge su manim, negalėjo gauti vizos iš kurio nors konsulato ar ambasados Turkijoje. Kitais žodžiais tariant, nežiūrint ką jis besakytų, p. Valiūnas nepajėgė atsiekti jokių apčiuopiamų rezultatų, išskyrus tai, kad pridarė dar daugiau bėdų šalia tų, kurias jau anksčiau buvo padaręs.

Mano pasikalbėjime su juo aš paminėjau tą faktą, kad Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas, kiek tai liečia šios bylos teisinę pusę, niekuo neprisidėjo. Kaip paprastai, jis dėl to priekaištavo kitiems žmonėms, kaip kad penkių advokatų komitetui, kurį sudarė Lietuvių teisininkų sąjunga. Jeigu buvo padaryta netinkamų ėjimų, tai buvę padaryta šių žmonių. Kaip jis sakė, dr. Nemickas patardavo p. Valiūnui ir jo Komitetui.

Galų gale 1974 m. liepos 16 d. jis atėjo į mano įstaigą atsilyginti man, ką aš dėl jo išleidau per tas penkias dienas, bet ne atlyginti už laiką, kurį aš dėl jo sugaišau. Jis grąžino man maždaug 215 (du šimtus penkioliką U. S. dolerių turkiškomis liromis) mano pinigų. Aš padėkojau jam už jo dosnumą.

Aš turiu oficialumo dėlei paminėti, kad rusai bando uždelsti šią bylą (ir) taip darydami jie tikisi progos išsiderėti jų sugrąžinimą.

Vakar aš ir p. Yardimci padarėme savo baigiamuosius pranešimus. P. Valiūnas atvyko į teismą drauge su p. Yardimci stebėti bylos eigą.

Mano 40 psl. ilgumo gynyba yra verčiama į anglų kalbą, kaipo oficiali medžiaga.

Tvirtai tikiu, kad laisvo pasaulio lietuvių vadai rimtai atsižvelgs į šį reikalą ir nebus įrankiais tariamų vadų, kurie neturi tam jokių privalumų, išskyrus laiką ir šiek tiek turto.

Su geriausiais linkėjimais,

Jūsų,
(*parašas neišskaitomas*)

Nuorašas: Diplomatinei Tarnybai

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
ROMUVA, 84 - 20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.
Vardas ir pavardė: .....
Gatvė: .....
Miestas: ..... Valstybė: ..... Zip: .....
Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $6.00
AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629
Auka: $ .....
Pridedu čekį: $ .....

ALP 'TD.

PASIKALBĖJIMAS SU EDUARDU CINZU

APIE KLAIKIĄ VIENATVĘ BŪRYJE

Eduardo Cinzo vardas šiandien jau nebėra naujas ir negirdėtas. Keletą metų savo beletristine kūryba (kiekybiniai — šykštokai, kokybiniai — gana stipriai) besireiškęs vien išeiviškoje periodikoje, pačia pirmąja knyga — BROLIO MYKOLO GATVĖ — jis laimėjo 1973 metų Lietuvių Rašytojų Draugijos premiją. Veikalas buvo recenzentų itin palankiai sutiktas ir skaitytojų mielai perkamas bei gyvai komentuojamas. Būta ir kontraversinių (ar bent kontraversijas sukėlusių) pasisakymų. Šį kartą Belgijoje gyvenantį mūsų rašytoją užkalbinome jo naujojo romano RAUDONOJO ARKLIO VASARA pasirodymo proga. (Knygą išleido Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas).

— Kokius įspūdžius parsivežėte iš Amerikos šį kartą, turėjęs progos ilgiau pabūvoti ir susilieti su čionykščiu kultūriniu gyvenimu? Kaip tą gyvenimą lygintumėte su lietuviškuoju Belgijoje ar Vokietijoje?

— Šį kartą Amerikos kaip ir nemačiau. Per pirmąją viešnagę teko aplankyti bent keletą valstijų; antrosios šešias kupinas mielų įspūdžių savaites praleidau „čikagiškėje Lietuvoje". Atvykau kviestas Santaros - Šviesos žmonių, tai su jais daugiausia ir teko bendrauti. Be gilaus dėkingumo draugijai, parsivežiau ir nuomonę, kad su lietuviška veikla nėra taip blogai, kaip dažnai verkšlena spaudoje šiapus ir anapus. Matuojant europiniais masteliais, galima drąsiai tvirtinti, jog Amerikoje esančios išeivijos saulėlydis dar toli.

Pas mus, Europoje, daroma kiek jėgos leidžia, bet kur tu, žmogau, susilyginsi su jūsų jaunimų centrais, savų architektų bažnyčiomis, knygų leidimo fondais, dienraščiais, operomis, vienu žodžiu — „Čikagos Lietuva"! Belieka stebėtis, o kartu ir džiaugtis, kad egzilo krepšyje atsivežę kelius trupinius, kelias paskubomis nugrėbtas sėklas svetimoje žemėje išauginote tokį gražų, tvirtą lietuviškosios kultūros ąžuolą.

— Kokia Jūsų reakcija į spaudos atsiliepimus apie BROLIO MYKOLO GATVĘ ir jos vertinimus? Daugiausiai čia turiu galvoje kietą K. Raudos recenziją Aiduose, *išprovokavusią daug aštrokų pasisakymų apie išeivišką literatūrą ir kritiką apskritai, o taipgi K. Radvilionio pamfletėlį* Naujojoje Viltyje, *kuriame esate apkaltinamas parašęs „socialistinio realizmo surogatą" ar pamėgdžiojęs Juozą Baltušį.*

— Iš bičiulio Ginto (Vėžio) prisiųstų iškarpų susidariau nuomonę, kad „Mykolas" buvo gan teigiamai vertinamas. Atvirai pasakius — laukiau gilesnio, kruopštesnio nagrinėjimo, to mielo (ir nemielo) „blusinėjimo", kuris priverčia susimąstyti, ir kuris taip naudingas pradedančiam. . .

Mielasis Rauda manęs nepaglostė (jis, kaip man atrodo, daugiau domėjosi mano braižu, negu „Mykolu") bet ir nepasmerkė „ing pragarus"; „Mykolas" ir aš tebuvome tik neišvengiami gabaliukai jo išeivijos literatūros aptarimo mozaikoje.

Taip, skaičiau Kazio (Bradūno) savaitraštyje samprotavimus apie literatūrą ir kritikus. Man atrodo, kad taip reikia. Taip juk visada buvo ir bus, nes literatūra yra gyvas daiktas, kurį apsprendžia gyvi žmonės — kiekvienas pagal savo temperamentą, savosios mokyklos supratimus, savą stilių, ir, kaip jau neišvengiama, savojo agresyvumo laipsnį. Aš tai pasilieku prie senosios patarlės, kuri sako: jei neišgirstum kaimyno nuomonės apie savo namą, taip ir nežinotum, kad tai lūšna. Skaitydamas čionykščių literatūros kritikų nuomones apie namus ir lūšnas, pastebiu, kad jūs žymiai santūriau, subtiliau, mandagiau sakydami — nedasakydami pasišnekate, nesisvaidydami „durniais".

Mielojo Radvilionio straipsnio neskąičiau, tai nedaug galiu pasakyti apie tą linksmą „socialistinio realizmo surogatą". Viena tačiau aišku: jeigu vyras teigia, kad „Mykolas" kaupia savyje šitą taip vienų mėgstamą, o kitų neapkenčiamą „socialistinį realizmą", tai taip ir yra. Manau, kad kiekvieno šventa ir neliečiama teisė į savąjį literatūros supratimą. *Aš pats esu gan neturtingas, neturiu sidabro vinimis apkaustyto credo, šventos ir neklaidingos literatūrinės dogmos, bet jeigu kiti turi, tai tuo geriau jiems.* Tačiau vieno taip ir nesuvokiu: kokia giminystė riša „Mykolą" su J. Baltušiu? Mieląjį Baltušį laikau vienu didžiausių mūsų kūrėju. (Pagal mano išmonę nėra dviejų literatūrų vienoje tautoje; ką vienas brolis persūdė ideologine, kitas — superpatriotizmo druska, laiko tėkmė nuplaus, nušvarins, tepalikdama tik tai, kas sudaro Grožį.) O kad jis meldžiasi kitiems dievams, ne tiems, kuriuos aš garbinu — jo reikalas. Skaičiau Baltušio kelias knygas, o kai sužinojau jį pamėgdžiojąs, vėl peržiūrėjau, bet, kaip sakiau, nerandu mudviejų giminystės. Jis, Baltušis, rašo apie piemenėlį, karveles žalioj lankoj, linksmas ir liūdnas kaimo samdines, Gogolio laikų Lietuvos mužikus (kad tokių nebuvo nepriklausomoje Lietuvoje, kad, jis, mielukas, čia ir bus per daug tos druskos pabarstęs, bene prieš tris metus rašiau Lietuvon), snukiadaužius policininkus, pasaulinio išganymo kaimo mesijukus; o aš — seną valkatą, graikus, italus, kasyklas, kurvas, rašytoją, kunigą - darbininką. Nors papiauk, kaip sakoma, bet vis tiek neprisipažinsiu, kad Baltušis man giminė!

— Antrojo Jūsų romano pasirodymo išvakarėse norėtųsi paklausti: koksai yra RAUDONOJO ARKLIO VASAROS siužetas? Kokios problemos yra jame keliamos?

— „Arklio" pagrindinis veikėjas yra LSD (narkotikais) apsinuodijęs jaunas chirurgas. Po pirmųjų „atošvaisčių" jis užsidaro psichiatrinėje klinikoje, bet įsitikinęs, kad reikalai negerėja, palieka ją ir išeina į kalnus. Šis nevykęs bandymas pasprukti nuo savęs, nuo priepuolių siaubo, klaustrofobiją keliančioje klinikos vienutėje, atveda jį į Belgijos Ardėnų miestelį. Ten susitinka ž m o g ų ir prisiglaudžia prie jo ištiestos rankos. Romane bandau išryškinti persekiojamo žmogaus psichologiją, jo klaikią vienatvę. O tačiau gyvenimas skuba, tempia jį paskui save ir įtraukia į kalnų miestelio kasdienybę. Vėliau, kada apsipranta su „atošvaisčių" grėsme, bando gyventi, kaip ir kiti. Aišku, kad yra didelė ir skaisti, kaip kalnų aušra meilė, nusivylimai, socialinis blogis, kova už jo pašalinimą, mielas miestelio klebonas, tironiškas viršaitis ir, kaip sakiau, šita klaiki mūsų visų vienatvė minioje ar būryje.

— Atrodo, kad ir šiame romane lietuvio veikėjo pasirodymas tėra daugiau atsitiktinis; ar išeivijos lietuvių problemos Jūsų iš viso nedomina?

— Sunku atsakyti į šitą klausimą. Atvirai pasakius, aš neįžiūriu jokių kitų lietuviškų problemų, išskyrus lietuvybės išlaikymą. Iš kitos pusės verčiant, visa tai, kas liečia lietuvius išeivius jau seniai aprašyta. Aš bandau gilintis ten, kur dar niekas nekasė. Tur būt, kiekvienas rašantysis taip daro. Romano pagrindinis veikėjas yra lietuvis ne atsitiktinai — siužetui reikėjo visapusiškai vienišo individo, nepriklausančio etninei grupei, jos organizacijoms, gyvenančio vietinių tankmėje, kaip ir daugumas negausių Belgijos lietuvių.

— Kur ir kaip gimė šio romano idėja? Kaip ir kiek ilgai vyko medžiagos telkimas ar apdorojimas?

— Kiek prisimenu, „Arklį" pradėjau dar nebaigęs „Mykolo"; t. y., apsisprendžiau vystyti tą, o ne kitą temą. „Ieškodamas" charakterių ir siužeto, parašiau „Moriso Bredo užrašus", kuriuos išspausdino mielasis Barėnas savo londoniškėse *Pradalgėse*. Po tos novelės, parašiau dar vieną, kurioje jau „įsikabinau" į „Arklio" chirurgą, priartėjau, kaip sakoma, prie paties veikėjo. Medžiagos — reikalingų žinių rinkimas užgulė romaną baigiant: kur reikėjo grynai daktariškos terminologijos, ligų ir vaistų aprašymo, peršokdavau palikdamas užrašus, šnektelti su dr. X". Viešėdamas Čikagoje ir pradėjau šnekėti su tenykščiais lietuvių daktarais. Vienas sakėsi neturįs laiko, kitas patarė pasiskaityti tokio ir tokio autoriaus knygą apie daktarus, tai nieko konkretaus ir nesužvejojau. Išskyrus nuoširdžios šypsenos dr. Tumasonį, kuris turėjo ir laiko ir kantrybės suteikti kai kurių žinių. Bene linksmiausias nuotykis buvo pasikalbėjime su neurochirurgu Petrovu. Jis, kai sužinojo žaidimo smulkmenas, pasiūlė net dalyvauti neurochirurginėje inervencijoje Liežo ligoninėje! Sutartą dieną nuvykau į Liežą, susiradau kavinę, kurioje manęs laukė. Susėdome prieš alaus stiklus, įjungiau magnetofoną, ir pradėjome žaidimą. Vaikinas pasakojo apie keturias valandas. Bičiulis psichiatras ir aš gurkšnojome alų ir klausėmės. Taigi, linksmiausia tai, kad iš tų keturių valandų neurochirurgijos kurso atrinkau tik 20 eilučių, kuriomis, kaip man atrodo, galima atpasakoti intervenciją, nenuvarginus skaitytojo.

— Kaip Jums atrodo šiandieninis mūsų literatūros stovis tiek išeivijoje, tiek ir gimtajame krašte? Kokius autorius ar knygas labiausiai išskirtumėte?

— Išeivijos literatūros ragavau tik trupinius, todėl negaliu nusakyti viso kepalo skonio. Tur būt nesuklysiu teigdamas, kad esu skaitęs ne daugiau, kaip dvidešimt knygų parašytų išeivijoje. Tvirčiasiu kūriniu laikau V. Ramono „Kryžius". Paskui, sekant laiką, Gliaudos „Namus ant smėlio", Katiliškio „Miškais ateina ruduo", Barėno „Dvidešimt vieną Veroniką". Žinau, kad turime būrį stiprių rašytojų, bet su jų darbais nesu susipažinęs.

Šnekant apie Lietuvos literatūrą, ir jos kūrėjus, vėl ta pati bėda: pažįstamos tik nuotrupos. Iš skaitytų tvirčiausiais laikyčiau Avyžių, Paukštelį, Bubnį, Baltušį, Sluckį, o paskutinėse *Pergalės*

(tęsinys 7 p.)